

Jäteyhteiskunnan apajilla

Etnografinen tutkielma roskisdyykkauksen arjesta

Maiju Tuulevi Ripatti

Pro gradu -tutkielma

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiologia

Toukokuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Sosiologia, maisteri	
Tekijä – Författare – Author Ripatti, Maiju Tuulevi			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Jäteyhteiskunnan apajilla. Etnografinen tutkielma roskisdyykkauksen arjesta.			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Sosiologia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 54 + liitteet
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Jätteet ovat olennainen osa länsimaista elämänmuotoa, sen tuotanto- ja kulutusketjuja sekä sosiaalisten suhteiden ja arkielämän järjestystä. Kulutusyhteiskunnan marginaalissa toimii joukko ihmisiä, jotka vähentävät hiilijalanjälkeään ja hyödyntävät muiden jätteitä dyykkaamalla niitä roskiksista.</p> <p>Tämän pro gradun tutkimuskysymykset ovat: 1) Mitä dyykkaus on arkisena toimintana, ja millaisia merkityksiä dyykkarit itse siihen liittävät? 2) Kuinka dyykkarit haastavat länsimaisen kulutusyhteiskunnan normit ottamalla jätteiksi luokitellut tavarat uudelleen käyttöön?</p> <p>Vaikka jäteyhteiskunnasta ja ruokahävikistä on käyty viime vuosina paljon sekä julkista että yhteiskuntatieteellistä keskustelua, on dyykkausta ilmiönä tutkittu tähän mennessä melko vähän Suomen oloissa. Tämä tutkielman kontribuutio on tarjota aiheesta lisää empiiristä tutkimustietoa.</p> <p>Tutkielman lähestymistapa on etnografinen tapaustutkimus, jota varten on haastateltu yhteensä 11 dyykkausta harrastavaa henkilöä. Tutkimusaineisto koostuu osallistuvasta havainnoinnista ja haastatteluista sekä yhdestä puolistrukturoidusta ryhmähaastattelusta. Aineisto on koodattu ja analysoitu laadullisen sisällönanalyysin menetelmällä. Teoreettinen viitekehys sijoittuu yhteiskuntatieteelliseen jätetutkimukseen sekä aikaisempaan dyykkausta pääasiassa alakulttuurina käsittelevään tutkimukseen.</p> <p>Tämän tutkielman keskeinen johtopäätös on, että dyykkaus on arkielämän tee-se-itse-aktivismia ja alakulttuuria, jossa on keskeistä löytämisen ilo ja yhteisöllisyys. Kulutusyhteiskunnan runsaan ylijäämän hyödyntäminen mahdollistaa vapaaehtoisesti vaatimattoman elämäntavan, jota motivoivat taloudellinen riippumattomuus ja ekologiset arvot. Dyykkaukseen kohdistuu moninaista kontrollia elintarviketurvallisuuden ja jätteiden omistussuhteiden vuoksi. Tutkielmassa osoitetaan, kuinka dyykkarit lajittelemalla, käsittelemällä ja säilömällä roskiksesta lahjana saamansa saaliit kyseenalaistavat länsimaisessa yhteiskunnassa vallitsevan käsityksen siitä, mitkä asiat luokitellaan likaisiksi jätteiksi ja luovat niille uuden arvon käyttökelpoisina ruokina ja esineinä. Muutokset elämäntilanteissa vaikuttavat dyykkaustottumuksiin.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords alakulttuurit – dyykkaus – ekologinen elämäntapa – etnografia – freeganismi – jäte – jäteyhteiskunta – kulutusyhteiskunta – roskisdyykkaus – tee-se-itse-aktivismi – yhteiskuntatieteellinen jätetutkimus – vapaaehtoinen vaatimattomuus			
Ohjaaja tai ohjaajat –Handledare – Supervisor or supervisors Anssi Peräkylä			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYS

1. Johdanto	1
2. Teoreettinen viitekehys	3
2.1. Jäteyhteiskunta ja ylijäämän sosiaaliset merkitykset	3
2.2. Dyykkaus alakulttuurina	8
3. Tutkimuskysymykset, aineisto ja menetelmät.....	12
3.1. Tutkimuskysymykset	12
3.2. Tutkimusmenetelmät ja aineiston hankinta	13
3.3. Pääsy kentälle	16
3.4. Tutkimusetiikka ja tutkijapositio	19
3.5. Analyysimenetelmät	21
4. Dyykkauksen käytännöt	23
4.1. Kontrolli roska-astioilla	26
4.2. Riskinotto	29
4.3. Jätteen uusi arvo	31
5. Dyykkauksen merkitykset	33
5.1. Jätteen sosiaalinen stigma	33
5.2. Dyykkaus arkipäivän ympäristöaktivismina	36
5.3. Vapaaehtoinen vaatimattomuus	39
5.4. Yhteisöllisyys ja jakaminen	42
5.5. Dyykkaus ja muutokset elämänvaiheissa	43
6. Johtopäätökset ja pohdinta	47
Lähteet	51
Kirjallisuus	51
Muut lähteet	53
Liitteet	54

1. Johdanto

Taloukasvuun ja kulutukseen perustuva länsimainen elämänmuoto tuottaa kiihtyvällä tahdilla ylijäämää ja jätettä. Sekä Suomen maakohtainen että koko maailman ylikulutuspäivä, jolloin väestö on kuluttanut enemmän luonnonvaroja, kuin mitä maapallo pystyy samana vuonna uusintamaan ja käsittelemään tästä syntyviä kasvihuonepäästöjä, aikaistuvat vuosi vuodelta (*YLE Uutiset* 26.6.2019). Tilastokeskuksen mukaan Suomessa kertyi vuonna 2018 enemmän yhdyskuntajätettä kuin kertaakaan aikaisemmin 2010-luvulla, ja kasvua edellisvuoteen oli kahdeksan prosenttia (*SVT: Jätetilasto* 2018). Näin tapahtui siitä huolimatta, että EU-maiden jättepolitiikkaa ohjaavassa jätehierarchyssä pyrkimyksenä on ensisijaisesti ehkäistä jätteen synty ja vasta toissijaisesti uusiokäyttää tai kierrättää syntynyt ylijäämä (2018/851/EU).

Jätteet ovat olennainen osa yhteiskuntaelämää, jossa syntyy väistämättä aineellista ylijäämää. Kulutuksen ja jätteiden määrän kasvun taustalla ovat muutokset ihmisten tavarasuhteissa. Tavaroiden runsauden ja korvattavuuden, kertakäyttökulttuurin, uutuudenhimon sekä kaiken tämän mahdollistavien rakenteiden seurauksena yksittäisten ihmisten kulutusvalinnat kasvavat globaalin mittakaavan jätevirroiksi. (Valkonen et al. 2019.)

Yhä kasvava osa maailman ihmisistä on huolissaan maailmanlaajuisesta ilmastomuutoksesta (Pew Research Center 2019). Kaikkein eniten kuluttavissa vauraissa länsimaissa elää jo ihmisiä, jotka ovat tehneet tietoisin valinnan vähentää omaa osuuttaan luonnonvarojen kulutuksesta ja elää ekologisesti mahdollisimman kestäväällä tavalla osittain riippumattomina palkkatyöhön perustuvasta oravanpyörästä. Tällaista elämäntapaa kutsutaan useimmiten *vapaaehtoiseksi vaatimattomuudeksi* (Grigsby 2004).

Länsimaisen kulutusyhteiskunnan laitamilla elävät myös roskisdyykkarit, jotka haastavat toiminnallaan vallitsevat sosiaaliset normit tonkimalla roskiksesta muiden pois heittämiä jätteitä sen sijaan, että ostaisivat ruokansa ja tavaransa rahaa vastaan uutena kaupasta. Samalla he hyötyvät kulutuksessa syntyvän ylijäämän runsaudesta, joka näkyy myös roska-astioiden tarjonnassa löytöjen yltäkylläisyytenä.

Dyykkaus on puhekielinen termi, joka on peräisin ruotsin kielen sukeltamista tarkoittavasta sanasta *dyka*. Englannin kielellä dyykkausta kuvataan yleisimmin termillä *dumpster diving*, jolla myös viitataan jäteastioihin sukeltamiseen. Muita ilmiöstä yleisesti käytettyjä käsitteitä ovat *scavenging*, johon sisältyy ajatus haaskalla olemisesta ja jämien tonkimisesta sekä *urban foraging*, joka tarkoittaa ruuan etsintää kaupunkiympäristössä.

Pro gradu -tutkielmani käsittelee roskisdyykkausta arkisena toimintana sekä dyykkareiden elämäntapaansa liittämiä merkityksiä. Lisäksi tutkin sitä, kuinka dyykkarit ottavat jo kerran jätteiksi luokitellut elintarvikkeet ja tavarat uudelleen käyttöön lajittelemalla, puhdistamalla, säilömällä ja käsittelemällä, jolloin ne muuntuvat jälleen käyttökelpoisiksi ruuiksi ja esineiksi.

Tutkimusaineistonani käytän etnografista tutkimushaastattelua sekä ryhmähaastattelua, joiden analyysiin soveltan laadullista sisällönanalyysia. Teoreettisena pohjana tutkielmalleni käytän jäteyhteiskunnasta käytyä yhteiskuntatieteellistä keskustelua sekä aikaisempaa dyykkausta käsittelevää tutkimusta, joita käsittelen seuraavassa luvussa.

2. Teoreettinen viitekehys

Valitsin tutkielmani teoreettiseksi viitekehyyksi yhteiskuntatieteellisen jätetutkimuksen, koska tutkimani dykkarit elävät hyödyntäen kulutusyhteiskunnan ylijäämää ja antavat näin muiden roskille uuden arvon. Valkonen ja kumppanit (2019, 25–26) toteavat, että yhteiskuntatieteellinen jätetutkimus on kiinnostunut jätteestä sosiaalisena ilmiönä muiden muassa talousjärjestelmien, työn, ideologioiden, yhteiskunnallisten valtakamppailujen sekä arkikäytäntöjen näkökulmasta.

Toisessa alaluvussa tarkastelen aikaisempaa dykkausta ilmiönä käsittelevää yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Dykkausta on tähän mennessä tutkittu pääasiassa ala- ja vaihtoehtokulttuureihin liittyvänä ruohonjuuritason yhteiskunnallisena aktivismina. Myös tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen dykkausta alakulttuurina ja vaihtoehtoisena elämäntapana, jossa toisen ihmisen hylkäämistä jätteestä tulee toisen aarre.

2.1. Jäteyhteiskunta ja ylijäämän sosiaaliset merkitykset

Evansin ja kumppaneiden (2013) mukaan elämäntapamme ja identiteettimme näkyvät siinä, kuinka luokittelemme, arvotamme ja hallinnoimme asioita, kuten jätettä. Jätteen asema vaihtelee sosiaalisten, historiallisten ja taloudellisten olosuhteiden sekä siihen liitettyjen suhteiden ja merkitysten mukaan. Jätettä on pidetty pitkään yhteiskuntatieteellisessä kirjallisuudessa pelkkänä tuotannon, kulutuksen ja poisheittämisen sivutuotteena. Sitä hallitaan jätepolitiikalla ja loppusijoitetaan pois näkyvistä, minkä jälkeen sen olemassaolon voi unohtaa. Jäte tulee näkyviin vain silloin, kun herää kysymys, minne se pitäisi sijoittaa tai mitä sillä pitäisi tehdä. (Mt.)

Jäte liitetään usein sotkuun ja epäpuhtauteen. Mary Douglas käsittelee antropologian klassikkoteoksessaan *Puhtaus ja vaara* (2000 [1966]) sitä, kuinka keinotekoinen sekä sosiaalisesti määrittynyt puhtaan ja likaisen välinen raja yhteiskuntamme normien mukaan on. Douglasin määritelmän (mt., 85) mukaan lika on pohjimmiltaan epäjärjestyttä – ainetta, joka on väärässä paikassa ihmisten luoman systemaattisen järjestyksen ulkopuolella. Puhtautta ja järjestystä ylläpidetään ja vaalitaan ritualistisesti.

Douglas (2000, 237) kuvaa sitä, kuinka pois siivottu lika tulee näkyväksi erityisesti sen alkuperästä ylijääneinä jätteinä, olivat kyseessä sitten ihmisruumiista, ruuasta tai kulutustavaroista peräisin olevat tähteet. Yksiselitteisesti liaksi määritelty jäte menettää roskamassaan sulautuessaan alkuperäisen identiteettinsä esineenä. Tavarankäytön lopputulos esiin jätteenä koetaan yleisesti vastenmieliseksi ja vaaralliseksi, koska tuolloin sen jo kertaalleen menetetty identiteetti herää uudestaan henkiin. (Mt.). Roskidykkaus on Douglasin teorian näkökulmasta puhtauden sosiaalista järjestystä rikkovaa toimintaa.

Jätteellä tarkoitetaan vastenmielistä ja ei-haluttua materiaa, joka pyritään hävittämään kokonaan. Pyrkimys puhtauteen ja eheyteen näkyy modernin länsimaisen yhteiskunnan jätekäytännöissä, joissa jäte pyritään piilottamaan näkyvistä esimerkiksi kaatopaikalle, jätteenpolttolaitokseen tai kierrätysraaka-aineeksi. Jätteisiin liitetty inho ja saastuttavuus voi myös tarttua sosiaalisten normien voimasta jätteen kanssa tekemisissä oleviin ihmisiin liitetyksi ominaisuudeksi. Jäte paljastaa luonnon ja kulttuurin kahtiajaon keinotekoisuuden sijoittuen näiden kahden elementin väliin. Esimerkiksi muovijäte ei suljettaessa pois yhteiskunnasta palaudu orgaaniseksi osaksi luontoa ja hävitä olemustaan ihmisen työstämänä materiaana. (Valkonen et al. 2019.)

Roskat puolestaan viittaavat Hetheringtonin (2004) tekemässä jaottelussa hyödyttömiin esineisiin, joista pyritään hankkiutumaan eroon. Ne eivät silti kokonaan lakkaa olemasta sosiaalisissa suhteissa

tai menetä semioottista olemustaan, vaan jatkavat omaa elämäänsä muuntautuen toiseksi. Vaikka ihminen luopuu kokonaan jostakin tavarasta, hänelle jää siitä muistoja ja mielikuva sen olemassaolosta, vaikka se on fyysisenä esineenä poistunut hänen elämästään. Roska voi milloin tahansa tehdä paluun esimerkiksi arvostettuna keräilyesineenä toisin kuin jäte. Esineiden pois heittäminen on keskeinen osa niiden elinkaarta sekä koko kulutusprosessia, jossa tavaroiden arvo muuttuu koko ajan ja niistä tulee vähitellen ylijäämää. Ylijäämän käsite merkitsee ennemminkin uudelleensijoittelua kuin haaskaamista ja poisheittämistä, ja sen kautta pidetään yllä sosiaalisia suhteita ja yksilön omaa yhteiskunnallista asemaa. (Mt.)

Sosiologisessa keskustelussa ei olla yksimielisiä jätteiden synnyn tavoista ja merkityksistä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Useat teoreetikot (ks. esim. Packard 1971 [1961], Bauman 2001) kirjoittavat poisheittoyhteiskunnasta (*Throwaway Society*). Tämän teesin mukaan länsimaiselle kulutusyhteiskunnalle on ominaista tuhlaileva kertakäyttökulttuuri, joka on johtanut erityisesti toisen maailmansodan jälkeisestä vaurastumisen ajasta lähtien alati lisääntyneisiin jätemääriin. Tähän ovat syynä kulutustuotteiden lyhyt elinkaari, nopea vaihtuvuus ja sisäänrakennettu vanheneminen, kun tavarat menevät pois muodista ja tarjolle tulee entistä houkuttelevampia tuotteita, joita mainostetaan kuluttajille tehokkaasti.

O'Brien (2013a) kumoaa poisheittoyhteiskuntateesin sen epähistoriallisuuden vuoksi ja esittää, että elämme roskayhteiskunnassa (*Rubbish Society*). Jätteet toimivat hänen mukaansa sosiaalista elämää rakentavina ja järjestystä ylläpitävinä aineksina, sillä yhteiskunnat eivät yksinkertaisesti voi elää ilman jätettä. Jo 1900-luvun alkupuolella vallitsi yleinen huolestuneisuus silloisesta kulutuksen määrästä, jätteiden synnystä ja moraalisesta rappiosta.

Myös Evans et al. (2013) tuovat esille, kuinka sata vuotta sitten kotitalouksia valistettiin ruokahävikin minimoinnista, kunnes ruokajätteen vähentämistä painottava diskurssi katosi lähes kokonaan julkisesta keskustelusta 1950-luvulta lähtien elintarviketeollisuuden luoman yltäkylläisyyden myötä. 2000-luvun alussa kiinnostus ruokajätteeseen palasi globaalin ruokakriisin, uudenlaisen jätepolitiikan ja kuluttajakampanjoiden sekä ruohonjuuritason kansalaisaktivismiin, kuten dykkauksen, noustua puheenaiheiksi.

Väestön ja luonnonvarojen kulutuksen kasvusta huolimatta jätteet eivät ole mikään uusi asia modernin länsimaisen yhteiskunnan historiassa, vaikka ilmastonmuutoksesta ja maapallon ekologisesta kestävydestä nykyaikana kannettu huoli onkin todellinen muun muassa IPCC:n (2019) julkaiseman ilmastoraportin perusteella. Sosiologiassa jäte halutaan nähdä yksiulotteista poisheitettävää ja ympäristöongelmaksi kasautuvaa ainesta moninaisempana sosiaalisena ilmiönä. Sen kiinnostuksen kohteena on muun muassa tarkastella sitä, kuinka käyttökelpoisista tavaroista tulee jätettä ja ne samalla menettävät alkuperäisen arvonsa käyttäjien silmissä.

Gregson et al. (2007) esittävät, että tavaroista huolehtimisen arkisiin käytäntöihin kuuluu myös niistä eroon hankkiutuminen keskeisenä osana nykyajan kulutuskulttuuria. Tavaroiden elinkaaret ja se, kuinka niistä hankkiudutaan eroon, määrittyvät jo ostohetkellä. Sitä mukaa, kun uusia tavaroita ostetaan, vanhat ja tarpeettomiksi katsotut heitetään pois, sillä tavaroiden määrä kotitalouksissa ei voi kumuloitua loputtomasti. Näin vapaudutaan tavaroiden ylitsepursuavan kertymisen saastuttavalta vaikutukselta.

Toisinaan tavarat ja materiavirrat eivät liiku yksilön toimimaan suuntaan, vaan jäävät esimerkiksi varastoon pölyttymään. Häpeää tuottavat, likaiset ja rikkiäiset tavarat suljetaan jäteastiaan sen sijaan, että niitä annettaisiin eteenpäin, vaikka materiaalit eivät kokonaan lakkaa olemasta edes jätehuollon käsittelyssä (Gregson et al. 2007).

Jäteastiat sijoittuvat objekteina julkisen jätehuollon infrastruktuuriin ja yksityisissä kodeissa tapahtuvien arkikäytäntöjen välimaastoon sekä muokkaavat käyttäjiensä toimintaa ohjaamalla sitä, minne mikäkin aines kuuluu ohjeistuksen perusteella sijoittaa (Metcalf et al. 2013). Valkonen et al. (2019, 56–57) toteavat, että roskan sijoittaminen tiettyyn jäteastiaan määrittää sen kulun tietynlaiseksi kierrätysmateriaaliksi. Erityisesti ruokapakkauksista syntyy Hawkinsin (2013) mukaan elinkaarensa aikana runsaasti ylijäämää. Ne ovat rakentaneet erityisen kierrättäjäsubjektin ja jätekansalaisen, joka kantaa huolta jätteiden loppusijoituksesta arkipäiväisenä poliittisen osallistumisen muotona.

Ihmiset pyrkivät usein hyödyntämään tai kierrättämään ylijäämäänsä eteenpäin, jos se vain on ajankäytön, sosiaalisten normien ja ulkoisten olosuhteiden kannalta mahdollista. Tavaroiden kierrätys ja toimittaminen kirpputoreille tai uusiokäyttöön vaativat kuluttajilta tietoa ja osaamista niiden erottelussa oikeisiin paikkoihin (Gregson 2007). Kinnunen (2017, 88–89) havaitsi esinesuhteita käsittelevässä tutkimuksessaan, että muuttokarsinnan yhteydessä ihmiset ovat valmiita näkemään suurta vaivaa ja kekseliäisyyttä etsiäkseen kanavia, joiden kautta heidän ei-halutut tavarat löytäisivät uuden kodin tai käyttötarkoituksen välttääkseen niiden päätyminen jätteeksi (ks. myös Hetherington 2004).

Etenkin ruuan matka roskikseen on seurausta rutiineista ja arkielämän ennustamattomuudesta. Ruokajäte on yksilöllisen ja kollektiivisen arkielämän järjestyksen sivutuote, sillä ruuasta tulee jätettä vaihtelevissa tilanteissa poisheittohetkellä arkikäytäntöjen kautta. Lisäksi ihmiset kokevat tarvetta pitää huolta läheisistään ja sosiaalisista suhteistaan, minkä vuoksi tavaraa ja ruokaa hankitaan varastoon, vaikka niitä kaikkia ei aina ehditä arjessa käyttää (Ks. Watson et al. 2013, Evans et al. 2012.)

Thompsonin (2017 [1979]) roskateoriassa (*Rubbish Theory*) esineiden arvo on sosiaalisesti määrittynyttä ja vaihtelee ajan myötä. Suurin

osa tavaroista menettää arvonsa ajan kuluessa ja muuttuu vähitellen roskaksi. Toisaalta jotkut esineet, kuten antiikkihuonekalut säilyttävät arvonsa, ja esimerkiksi joidenkin autojen arvo voi palautua, jos niistä tulee haluttua vintagea. Yhteiskunnallinen hierarkia vaikuttaa esineiden arvon määrittymiseen ja palautumiseen sekä siihen, kuinka nopeassa tahdissa yksittäisillä ihmisillä on varaa heittää tavaroitaan roskiin. (Mt.)

Valkonen ja kumppanit (2019, 86–87) tosin kritisoivat Thompsonin teoriaa muun muassa siitä, että myös muut kuin valtaapitävät, kuten esimerkiksi dyykkarit, voivat määritellä uudelleen jätteen arvon. Lisäksi käytöstä poistettujen esineiden sekä elintarvikkeiden uusiokäyttöä arvostetaan enemmän kuin alkuperäisteoksen kirjoitushetkellä 1970-luvulla. Nyky-yhteiskunnassa roskat ovat muuttuneet arvottomasta jätteestä kiertotalousyhteiskunnan rahanarvoiseksi kierrätysraaka-aineeksi.

Kapitalistisessa talousjärjestelmässä on sisäänrakennettu ominaisuus tuottaa jätettä, jonka avulla ja jolla itsessään voi tuottaa lisäarvoa. Jäte on välttämätön osa sitä yhtälöä, jossa arvoa syntyy. Jätteenkäsittelyjärjestelmät säätelevät jätteiden tuottamista ja jakelua sekä määrittävät, mitkä materiaalit ovat arvokkaita ja mitkä eivät. (Giles 2014, Gillen 2013.) Giles (2014) toteaa, että dyykkaus ja freeganismi ovat vastareaktio tälle, sillä vaikka jäte menettää vaihtoarvonsa, on sillä löytäjälleen vielä käyttöarvo. Roskislöydöt voi nähdä käänteishyödykkeinä, joilla voisi periaatteessa vielä olla vaihtoarvo, mutta jotka ovat menettäneet sen. Käänteishyödykkeitä suosimalla freeganit vastustavat kapitalistista markkinataloutta. (Mt.)

2.2. Dyykkaus alakulttuurina

Dyykkausta on tähän mennessä jonkin verran tutkittu kansainvälisesti monella tieteenalalla, mutta Suomessa toistaiseksi melko vähän. Löytämäni aiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus painottuu eettisistä

ja ideologisista syistä dyykkaaviin ihmisiin ja tarkastelee ilmiötä pääosin kaupunkilaisten nuorten aikuisten elämäntapaan sekä ala- ja vaihtoehtokulttuureihin kytkeytyvänä ruohonjuuritason toimintana. Taloudellisen välttämättömyyden vuoksi dyykkaaviakin on tutkittu (ks. Black 2007). Tutkimusten aineistot keskittyvät pääasiassa ruuan, mutta myös tavaroiden, dyykkaukseen.

Gelderin (2007, 2–4) esittämät alakulttuurin tunnusmerkit kuvaavat osuvasti myös kulutusyhteiskunnan marginaaliin sijoittuvaa dyykkausta ilmiönä. Ensinnäkin alakulttuureihin identifioituvia pidetään yleisesti toisinajattelijoina, jotka pyrkivät erottautumaan massasta pukeutumisellaan, käytöksellään ja kulutusvalinnoillaan. Toisaalta heidät nähdään joutilaina vetelehtijöinä, hedonisteina tai loisina, jotka eivät tee yhteiskunnan vallitsevien normien mukaista työtä. Kolmanneksi alakulttuurien piirissä liikutaan perinteisten luokkaidentiteettien ulkopuolelle tai luokka-asemasta toiseen. Lisäksi alakulttuureille on tyypillistä ottaa haltuun tiloja niiden omistussuhteista välittämättä.

Ferrell (2005) kuvaa autoetnografiassaan dyykkauksen arkipäiväistä todellisuutta. Hän esittää dyykkauksen moninaisena ilmiönä, jonka sisällä kodittomat, vaihtoehtotaiteilijat, aktivistit ja itsenäiset metallinkerääjät toimivat joko taloudellisen pakon tai oman henkilökohtaisen valintansa vuoksi. He kaivavat, lajittelevat ja poimivat jättekasoista käyttökelpoisia esineitä uusiokäyttöön. Dyykkarit elävät yhteiskunnan marginaalissa niin tilallisesti kuin vallitsevan moraalijärjestyksenkin näkökulmasta. Kirjoittaja kutsuu roskisdyykkauksen maailmaa ”haalimisen” tai ”penkomisen” valtakunnaksi, vaikka englannin kielen sana *scrounge* voi viitata myös pummilla elämiseen tai näpistelyyn (mt., 7–8).

Barnard (2011) on tutkinut newyorkilaista freeganiliikettä, joka tuo performatiivisesti julkisuudessa esille vaihtoehtoisia elämäntapaansa. Tavaroiden ja ravinnon dyykkaus roskiksista on talonvaltausten, liftauksen, villiruuan keräämisen ja vapaaehtoisen työttömyyden ohella osa freeganeiden elämäntapaa. Termi *freegani*

on yhdistelmä englannin kielen sanoista *free* (vapaa) ja *vegan* (vegaani); dyykkaamalla freeganit pyrkivät minimoimaan osuutensa rahataloudessa ja luonnonvarojen ylikulutuksessa. (Mt.)

Barnard (2011) esittää, että freeganismi on sekoitus kapitalismia vastustavaa aktivismia sekä käytännönläheistä pyrkimystä jätteiden vähentämiseen ja oman ekologisen jalanjäljen pienentämiseen. Hän analysoi freeganismia uudentyyppisenä sosiaalisena liikkeenä, joka tarjoaa jälkiteollisessa yhteiskunnassa vaihtoehtoisen identiteettimallin länsimaiselle elämänmuodolle (ks. myös Edwards et al. 2013). Kyseessä on löyhästi organisoituneesta kulttuurisesta liikkeestä, joka ei vaadi jäseniltään sitoutumista tai pyri määrätietoisesti yhteiskunnalliseen muutokseen, vaan keskeistä on käytännön toiminta eli ruuan kerääminen ja syöminen roskiksista.

Sekä Clark (2004) että Edwards kumppaneineen (2013) kirjoittavat dyykkauksesta osana punk-kulttuuria ja tee-se-itse-aktivismia. Punkkarit erottautuvat dyykkaamalla valkoisesta keskiluokasta rikkomalla kulttuurisia tabuja, kun he hankkivat osan ruuastaan roskiksesta, vaikka he muutoin välttelevät prosessoitua teollista ruokaa ja boikotoivat ylikansallisia elintarvikeyhtiöitä. Kapitalismin vastustaminen, yhteiskunnallisen epätasa-arvo ja ympäristönsuojelu ovat heille tärkeitä motiiveja dyykkaukseen (Clark 2004).

Lehtonen ja Pyyhtinen (2015) tarkastelevat dyykkausta ja freeganismia niin ikään vaihtoehtoisena elämäntapana, joka kyseenalaistaa länsimaisen elämänmuodon sekä sille ominaisen objektisuhteen. Samalla dyykkarit elävät itse loismaisesti osana länsimaista kulutusjuhlaa. Kirjoittajien mukaan ilmiö tuo näkyville nyky-yhteiskunnan ideaalit ja käytännöt liittyen kuluttamiseen, ruokaan, hygieniaan, lahjanantoon, omistusoikeuteen ja jäteinfrastruktuureihin.

Edellisten tutkimusten lisäksi aiheesta on tehty Suomessa kaksi aikaisempaa pro gradu -tutkielmaa. Jenni Rantala (2006) käsittelee gradussaan dyykkausta suhteessa niin kulutuskriittisyyteen ja

ympäristötietoisuuteen kuin elämänpoliittisiin valintoihinkin. Hän keskittyy tutkielmassaan dyykkaajien arkipäiväisten käytäntöjen kuvaamiseen. Kirjoittajan mukaan dyykkaus on varsin arkista ja käytännöllistä mutta samalla myös ideologista toimintaa, jonka voi nähdä hiljaisena protestina ympäristön suojelemiseksi.

Merja Savolainen (2003) taasen tutkii roskisdyykkausta osin autoetnografisesti sekä osin haastattelu- ja internetaineistojen avulla sekä analysoi Douglassin (2000 [1966]) teorian pohjalta ruuan puhtauden normia suhteessa likaan ja saastumiseen. Kirjoittaja pohtii ilmiön luonnetta yhteisöllisyyden, yhteiskunnallisen liikehdinnän ja trendien sekä identiteettien näkökulmasta. Myös hän tulkitsee aineistonsa perusteella, *että* dyykkaus on sitä harrastaville useimmiten ideologinen ja eettinen valinta.

Black (2007) on tutkinut poliittisista syistä dyykkaavien opiskelijoiden ja vaihtoehtotaiteilijoiden lisäksi myös italialaisten pienituloisten vanhusten taloudellisen välttämättömyyden tähden harjoittamaa dyykkausta. Hänen haastateltavansa suosivat dyykkausta hyväntekeväisyysjärjestöjen ruokapankkien sijaan sen tarjoaman itsenäisyyden ja riippumattomuuden tunteen vuoksi.

Voimaannuttavuden lisäksi he pitivät sitä hauskana ajanvietteenä. He olivat tottuneet elämään aikaisemmin materiaalisessa puutteessa, mutta dyykatessaan kulutusyhteiskunnan jätteet mahdollistivat heille suorastaan yltäkylläisen elämän. (Mt.) Vaihtoehtoinen elämäntapa, ruohonjuuritason aktivismi ja dyykkaus taloudellisista syistä eivät välttämättä ole keskenään ristiriitaisia yksilötasolla, vaan toiminnan motiivit ja merkitykset voivat olla dyykkauksessa moninaisia ja ruokkia toisiaan.

3. Tutkimuskysymykset, aineisto ja menetelmät

Tässä luvussa käyn läpi tutkielmani aineistonhankinnan ja analyysin vaiheita sekä niissä käyttämiäni menetelmiä. Lisäksi käsittelen tutkielman toteutukseen ja omaan tutkijan rooliini liittyviä eettisiä pohdintoja. Seuraavaksi esittelen tutkielman teoreettisen viitekehyksen, dykkauksesta ilmiönä saatavilla olevan tutkimustiedon ja tutkielmaa varten kerätyn aineiston pohjalta rajaamani tutkimuskysymykset.

3.1. Tutkimuskysymykset

Valitsin roskisdyykkauksen pro gradu -tutkielmani aiheeksi, koska siinä yhdistyivät kiinnostuksenkohteeni alakulttuureiden tutkimukseen, kulutus- ja ympäristösosiologiaan sekä jätteen sosiaaliin merkityksiin. Professori Turo-Kimmo Lehtonen ehdotti graduaihetta sosiologian maisteriopiskelijoille suunnatulla luentosarjalla Helsingin yliopistossa syksyllä 2010.

Aikaisemman jäteyhteiskunnasta ja dykkauksesta tehdyn tutkimuksen pohjalta päätin selvittää dykkauksen arkikäytäntöjä ja dykkareiden elämäntapaansa liittämiä merkityksiä 2010-luvun alun Helsingissä. Lisäksi olin kiinnostunut tutkimaan jätteen arvonmuodostuksen prosessia sitä kautta, kuinka arvottomaksi luokiteltu jäte voi saada uuden arvon dykkauksen käytännöissä.

Kahta kotimaista aiheesta tehtyä pro gradua (Savolainen 2003, Rantala 2006) lukuun ottamatta siihenastinen löytämäni dykkausta käsittelevä tutkimus oli toteutettu pääasiassa angloamerikkalaisissa maissa. Nämä maat kuuluvat vauraisiin OECD-maihin, joissa roskisten tarjonta on oletettavasti yhtä runsasta kuin Suomessa, mutta niiden yhteiskuntajärjestelmät ja paikalliset kulttuurit nyansseineen siitä,

mitä pidetään puhtaana ja mitä saastaisena, eroavat jonkin verran pohjoismaisesta hyvinvointiyhteiskunnasta. Joka tapauksessa freeganismi vaikuttaa olevan kansainvälinen alakulttuuri-ilmiö, jota esiintyy lähinnä sellaisissa maissa, joissa tuotanto- ja kulutusketjuissa syntyy paljon helposti hyödynnettävää ylijäämää.

Muotoilin tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelemani tutkimuskysymykset seuraavasti:

1. *Mitä dyykkaus on arkisena toimintana, ja millaisia merkityksiä dyykkarit itse siihen liittävät?*
2. *Kuinka dyykkarit haastavat länsimaisen kulutusyhteiskunnan normit ottamalla jätteiksi luokitellut tavarat uudelleen käyttöön?*

3.2. Tutkimusmenetelmät ja aineiston hankinta

Koska roskisdyykkausta ei etenäkään 2010-luvun alussa ollut kovin paljoa tutkittu Suomessa, koin tarpeelliseksi kerätä ilmiöstä uutta empiiristä aineistoa tutkielmaani varten. Valitsin ensisijaiseksi tutkimusmenetelmäkseni etnografiset haastattelut, jotta pääsin haastattelujen ohella havainnoimaan mahdollisimman tarkasti ja tiheästi sitä, mitä käytännössä tapahtuu dyykkauksen aikana ja sen jälkeen. Näin pystyin parhaiten tavoittamaan dyykkauksen arjen. Toisaalta pelkällä dyykkauksen havainnoinnilla ilman haastatteluja en olisi saanut riittävän syvällistä ymmärrystä ilmiön, sosiaalisten suhteiden ja oman toiminnan merkityksistä tutkimilleni dyykkareille tai pystynyt vastaamaan kunnolla tutkimuskysymyksiini (ks. Huttunen & Homanen 2017, 107).

Hammersleyn ja Atkinsonin (2007) mukaan etnografinen tutkimusmenetelmä tarkoittaa muun muassa ihmisten toiminnan havainnointia pitkällä ajanjaksolla heidän arkielämänsä kontekstissa sen sijaan, että tutkija itse kehittäisi tutkimusasetelman tai tarkasti ennalta strukturoidut kysymykset. Kirjoittajat toteavat, että etnografisessa kenttätöyssä kiinnitetään huomiota ihmisten puheen

lisäksi tapahtumien yksityiskohtaiseen havainnointiin. Tämän lisäksi kenttätöön aikana usein kerätään havaintojen ohella muutakin materiaalia, kuten erilaisia dokumentteja ja esineitä. Etnografisen aineiston analyysissä keskitytään erityisesti merkityksiin, yksilöiden toimintaan, institutionaalisiin käytäntöihin ja niiden seurauksiin sekä mikro- että makrotasolla.

Sovelsin etnografista tutkimusmetodologiaa väljästi, sillä en viettänyt pitkiä aikoja dyykkauspaikoilla tai haastateltavieni seurassa. Tämä johtui graduntekijän rajallisesta aineiston hankintaan käytettävissä olleesta ajasta ja taloudellista resursseista suhteessa tutkielman laajuuteen. Haastateltavat ja dyykkauskohteet vaihtuivat lähes joka kerta, vaikka muutamien kauppojen roskikset toistuivat eri haastateltavilla siitä huolimatta, että he eivät aina tiettävästi tunteneet toisiaan henkilökohtaisesti.

Toteutin etnografiset haastattelut kentällä siten, että lähdin mukaan haastattelemaan ennakkoon rekrytoimiani dyykkareita heidän dyykkausretkilleen ja samalla havainnoin heidän toimintaansa sekä dyykkauspaikkojaan käytännössä. Tutkimuskohteina olivat Helsingissä sijaitsevien päivittäistavarakauppojen takapihat ja jätekatokset sekä yksittäiset vaihtuvat roskalavat kadunvarsilla. Lisäksi muutamit osallistujat kutsuivat minut kotiinsa haastattelemaan ja havainnoimaan sitä, mitä tapahtuu dyykkauksen jälkeen. Parilla havainnointikerralla haastattelu jatkui esimerkiksi kahvilassa dyykkausretken päätteeksi, kun haastateltavan kotiin ei ollut mahdollisuutta päästä kyläilemään. Yhdellä havainnointikerralla pääsin myös konkreettisesti seuraamaan dyykkausretkelle varustautumista haastateltavieni kotona. Toisella kerralla vuorostaan havainnoin haastateltavani aiemmin dyykkaamia tavaroita ja huonekaluja hänen kotonaan, mutta muuten tapasin osallistujat aina joko dyykkauskohteiden tai heidän kotitalojensa lähistöllä.

Haastattelin kaikkiaan 11:tä dyykkaria yhteensä kahdeksalla eri haastattelu- ja havainnointikerralla syksyn 2011 ja kevään 2013 välisenä aikana. Käytössäni oli tutkielmani keskeisiin teemoihin jaettu

puolistrukturoitu haastattelurunko, jota käytin soveltaen haastattelujen pohjana (LIITE 1). Haastattelurunko muovautui ja monipuolistui jonkin verran haastatteluaineiston keruun aikana, mutta säilyi perusteiltaan samanlaisena. Myös esitettyjen haastattelukysymysten järjestys ja painotus vaihtelivat tilannekohtaisesti eri haastattelukerroilla, sillä halusin antaa haastateltavilleni tilaa tuoda aktiivisesti esille omia näkökulmiaan. Haastattelujen kesto vaihteli 75 minuutista noin 180 minuuttiin. Kaiken kaikkiaan haastattelumateriaalia kertyi 13 tuntia 35 minuuttia.

Äänitin ja litteroin kaikki haastattelut lukuun ottamatta ensimmäistä pilottihaastattelua, jossa keskityin toiminnan sekä ympäristön havainnointiin dyykkauksen aikana. Annoin dyykkarin tuolloin puhua vapaasti harrastuksestaan ilman, että esitin hänelle itse lainkaan kysymyksiä. Lisäksi kirjoitin havainnointi- ja haastattelukerroilta omia muistiinpanoja ja dokumentoin osan etnografisesta aineistosta ottamalla valokuvia kentältä dyykkauksen aikana sekä sen jälkeen tapahtuvasta löytöjen seulonnasta ja käsittelystä. Täydensin käsin kirjoittamiani havainnointimuistiinpanoja aina mahdollisimman pian kotiin päästyäni, koska dyykkausretken aikana liikkeessä ollessa kovin perusteellisten muistiinpanojen kirjoittaminen ei ollut käytännössä mahdollista. Yhteensä kirjoitin kenttämuistiinpanoja 41 liuskaa.

Yhden mainitsemistani haastattelukerroista toteutin aineistoani täydentävällä neljän dyykkarin ryhmähaastattelulla yhdessä professori Turo-Kimmo Lehtosen kanssa talvella 2012 Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella. Tätä ryhmähaastattelua on hyödynnetty aineistona myös Lehtosen kollegoineen tekemissä dyykkaukseen ja jätehallintaan liittyvissä tutkimuksissa (ks. Lehtonen & Pyyhtinen 2015, Valkonen et al. 2019).

Muutamit haastateltavistani osallistuivat useampaan kuin yhteen haastattelu- ja havainnointikertaan. Kentällä yksittäisiin haastatteluihin ja havainnointeihin osallistui yhdestä kolmeen dyykkaria kerrallaan. Useamman kuin yhden dyykkarin

havainnointikerroilla osallistujat tunsivat toisensa entuudestaan ja dyykkasivat muutoinkin yhdessä.

3.3. Pääsy kentälle

En rajannut vielä rekrytointivaiheessa osallistujien joukkoa kovin tarkasti esimerkiksi iän tai heidän dyykkaustottumustensa perusteella, jotta voisin tavoittaa laajan joukon dyykkareita ja hahmottaa mahdollisimman monipuolisesti ilmiön eri muotoja. Jo etukäteen olin selvillä siitä, että osa ihmisistä esimerkiksi keskittyy enemmän ruuan dyykkaukseen ruokakauppojen roskiksista ja osa tavaroiden dyykkaukseen roskalavoilta ja taloyhtiöiden jäteastioista. Myös ihmisten toiminnan motiivit dyykkaukselle voivat olla monenlaisia.

Aloitin haastateltavien rekrytoinnin oman tuttavaverkostoni kautta ja välitin haastattelukutsua useille dyykkauksesta kiinnostuneille sekä dyykkareita tunteville ihmisille. Osa kontakteistani ei enää itse dyykannut aktiivisesti, mutta muutamat heistä olivat kiinnostuneita osallistumaan ryhmähaastatteluun aikaisemman dyykkauskokemuksensa perusteella tai auttamaan minua uusien haastateltavien löytämisessä.

Sen lisäksi, että etsin aiheestani kiinnostuneita haastateltavia tuttavieni kautta, julkaisin avoimen haastattelukutsun useilla dyykkausta käsittelevillä internetin keskustelufoorumeilla (*Dyykkarit.net*, *Punk in Finland* sekä Facebookin *Dyykkaus-* ja *Roskalava Helsinki* -nimiset keskusteluryhmät). Näistä Facebook-ryhmät olivat kokonaan yksityisiä ja vaativat sisällön katselua varten liittymispyynnön. Muut kaksi sivustoa olivat täysin julkisia, mutta niihin julkaisua varten tuli ensin rekisteröityä käyttäjäksi.

Niiden kautta löysin muutaman haastateltavistani, mutta yhteydenottoja tuli kaiken kaikkiaan hyvin vähän. Moni kutsuihini reagoineista harmitteli, ettei heillä ollut juuri sillä hetkellä aikaa

dyykata tai muuten osallistua haastatteluun, tai he asuivat pääkaupunkiseudun ulkopuolella. *Dyykkarit.netin* ylläpitäjä varoitti yksityisessä viestinvaihdossamme, että ulkopuolisena keskusteluun osallistujana minun saattaisi olla vaikea saavuttaa ihmisten luottamusta ja näin saada osallistujia tutkielmaani. Tämän keskustelupalstan kautta en lopulta saanutkaan yhtään yhteydenottoa, vaikka ilmoitustani oli katsottu yli 100 kertaa parin viikon sisällä sen julkaisemisesta. Haasteellisinta keskusteluryhmissä oli saada selville, ketkä niissä toimivat portinvartijoina kentälle pääsyssä, ja kuinka heidät saisi osallistumaan mukaan tutkielmaani, jolloin mahdollisesti muutkin käyttäjät olisivat helpommin uskaltaneet mukaan (ks. Gobo 2007, 123).

Eräs yksittäinen kommentoija ilmaisi yhdessä keskusteluryhmistä pelkonsa siitä, että ilmiön käsittely julkisuudessa tutkimuksen tai medianäkyvyyden kautta vaarantaisi ihmisten dyykkausmahdollisuudet, jos siitä tulee jonkinlainen muoti-ilmiö. Taustalla lienee olleen ajatus siitä, että kauppiaat alkaisivat tällöin lukita ja valvoa roskiksia, joten oli varmuuden vuoksi parempi pitää dyykkaus jatkossakin marginaalissa piilossa massoilta.

Aineistonkeruussa kesti huomattavasti kauemmin kuin olin alun perin ajatellut, yhteensä yli vuoden verran. Sain projektini aikana paljon kiinnostuneita kontakteja, mutta aikataulusyistä oli lopulta vaikea järjestää kaikkien kanssa haastatteluaikaa. Dyykkaus on usein varsin spontaania toimintaa, joten haastatteluja oli hankala sopia ennakoon, eikä minulla ollut mahdollisuutta olla haastatteluvalmiudessa joka ilta. Toisaalta aineistonkeruu vähitellen pitkällä ajanjaksolla mahdollisti aiheen ja tutkimuskysymysten kypsyminen mielessäni kaikessa rauhassa.

Toisaalta nykyaikana on usein ylipäättään hankalaa saada rekrytoitua ihmisiä mukaan tutkimuksiin ja surveykyselyihin, joita eri toimijat tahoillaan tuottavat kiihtyvällä tahdilla. Jopa pohjoismaisten tilastovirastojen hankalasti ratkaistavana ongelmana on saada hillittyä vastauskadon osuutta tutkimuksissa (*Tieto & Trendit*

8.9.2016). Oletettavasti myös laadullisten tutkimusten aineistonkeruussa esiintyy saman tyyppisiä haasteita osallistujien motivoinnissa, vaikkei niissä pyritäkään vastaavanlaiseen edustavuuteen väestötasolla kuin tilastollisessa tutkimuksessa, sillä ne ovat usein rajattuja ilmiöitä analysoivia tapaustutkimuksia.

Yksi mahdollisuus kerätä alustava havainnointiaineisto olisi ollut mennä oma-aloitteisesti ennalta sopimatta havainnoimaan toimintaa muutamaksi tunniksi jäteastioiden läheisyyteen jonkin ruokakaupan takapihalle, jonne olisi esteetön pääsy, ja jossa oletettavasti kävisi paljon ihmisiä dyykkaamassa. Pohdin tätä vaihtoehtoa, mutta tulin siihen tulokseen, että minun olisi ollut äkkiseltään vaikeaa saavuttaa entuudestaan tuntemattomien dyykkareiden luottamus, joka on ensiarvoisen tärkeää kaikessa tieteellisessä tutkimuksessa. Lisäksi olisin saattanut herättää epätoivottua huomiota seisoskelemalla pitkiä aikoja yksityisalueella varsinkin iltahämärässä. Siksi pidin parhaana ajatuksena sopia haastattelut etukäteen ja antaa haastateltavieni viedä minut mukanaan kentälle.

Haastattelemani dyykkarit olivat haastatteluhetkellä 21-32-vuotiaita nuoria aikuisia. Suurin osa heistä työskenteli kulttuurialalla tai opiskeli. Usealla heistä oli korkeakoulututkinto. He valikoituivat haastateltaviksi osin myös siksi, että heidät oli helppo rekrytoida tuttavaverkoston sekä dyykkausaiheisten sosiaalisen median keskusteluryhmien kautta. Haastateltavani eivät edusta kaikkia dyykkareita, vaan sellaisia vapaaehtoisesti dyykkaavia aktivisteja, jotka haluavat tuoda elämäntapaansa esille ja motivoituvat osallistumaan haastatteluihin. He ovat kaikkein näkyvin ja aktiivisin sekä lopulta tutkimuskysymysteni valossa kiinnostavin dyykkareiden ryhmä, koska he tietoisesti kyseenalaistavat elämäntavallaan kulutusyhteiskunnan normit ja antavat jätteiksi luokitelluille tavaroille ja elintarvikkeille uuden arvoin ottamalla ne jälleen käyttöön.

3.4. Tutkimusetiikka ja tutkijapositio

Lain näkökulmasta dyykkaus sijaitsee harmaalla alueella, mutta ei itsessään ole Suomessa rikollista. *Päivittäistavarakauppa ry* (3.9.2018) on kuitenkin ohjeistanut jäsenyrityksiään estämään dyykkareiden pääsyn kauppojen jäteastioihin elintarviketurvallisuuden ja jätelain nojalla. Se ohjaa kauppvoja ennemmin estämään jätteen synnyn tai lahjoittamaan käyttökelpoiset ruuat hyväntekeväisyyteen. Lisäksi kauppojen roskikset sijaitsevat aina yksityisalueella ja toisinaan lukituissa jätekatoksissa.

Tutkimuseettisistä syistä dyykkaus on joka tapauksessa arkaluonteinen tutkimusaihe, sillä dyykkarit pyrkivät toimimaan usein ulkopuolisten huomiota herättämättä siksi, ettei pääsyä heidän käyttämilleen roskiksille estettäisi. Lisäksi jätteet ovat niihin liitetyn likaisuuden vuoksi kulttuurinen tabu, mistä johtuen kaikki eivät kerro dyykkaamisestaan julkisesti. Kaikki neljä haastateltavien rekrytointiin käyttämäni dyykkareiden internetin keskustelufoorumia olivat joko yksityisiä tai sen jäsenet käyttivät keskusteluissa pseudonyymejä. Avoimia ja vaihtuvia roskalavoja lukuun ottamatta niissä ei myöskään julkaistu lainkaan dyykkauskohteiden nimiä tai tarkkoja sijainteja.

Ilmiön arkaluonteisuuden vuoksi oli tarpeellista korostaa kaikille haastatelluiksi rekrytoitaville, että anonymisoin systemaattisesti haastattelu- ja havainnointimateriaalista paitsi osallistujien ja muiden henkilöiden nimet, myös dyykkauskohteiden sijainnit sekä muut yksityiskohdat, jotka olisi voitu liittää haastateltaviin itseensä tai heidän käyttämiensä kauppojen roskisten sijainteihin. Eräs haastateltavistani oli tosin halukas osallistumaan tutkielmaani omalla nimellään, koska piti dyykkausta henkilökohtaisena poliittisena kannanottona, mutta tämä ei olisi ollut linjassa muun haastattelu- ja havainnointiaineiston kanssa. Eettinen ja kunnioittava asenne haastateltaviani sekä heidän anonymiteettiään kohtaan oli ensiarvoisen tärkeää siksi, että osallistujat kutsuivat minut tutkijana

tarkkailemaan heidän yksityistä arkielämäänsä ja tämän lisäksi muutamilla kerroilla vierailulle omiin koteihinsa (ks. Huttunen & Homanen, 2017, 121).

Valitsin kentällä tietoisesti tarkkailijan roolin aktiivisen dykkarin position sijaan, sillä halusin rauhassa keskittyä itse havainnointiin ja haastatteluun. Pukeuduin kentällä tavallisiin arkivaatteisiini, enkä kiivennyt itse sisälle roskiksiin. Avustin kuitenkin havainnoinnin ohella haastateltaviani tarpeen mukaan roska-astioiden kansien availussa, taskulampun pitelyssä ja dykkauslöytöjen kantamisessa sekä kiipeilyssä suljettuihin roskakatoksiin.

Kentällä yllätyin siitä, kuinka useat haastateltavani halusivat testata tutkijan rooliani lahjoittamalla minulle roskiksesta kaivamiaan löytöjä. Otin muutamalla dykkauskerralla mukaani kotiin viemisiksi kasvisruokavalioon soveltuvaa ruokaa sekä erään haastateltavani löytämän takin. Muutoin annoin dykkareiden itsensä keskittyä saaliiden etsintään roskiksilla ja pitää löytönsä, kuten he normaalistikin toimisivat dykkausretkillään.

Tutkijaposition liittyen Gobo (2008, 151) kirjoittaa muukalaisen rooliin asettumisen hyödyistä etnografisen kenttätöön aikana, sillä vieraannuttamalla itsensä tutkimastaan sosiaalisesta ympäristöstä tutkija saa enemmän irti tutkimuskohteestaan. Näin hän ei pidä havaintojaan kulttuurisina itsestäänselvyyksinä, vaan tarkkailee tutkimansa ympäristöä mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja ennakkoluulottomasti. Tosin tutussa kulttuuriympäristössä toimiessaan tutkija ei voi täysin asettua tutkimuskohteensa ulkopuolelle (mt.).

Hammersleyn ja Atkinsonin (2007, 85) mukaan etnografinen kenttätö on todellisuudessa tasapainottelua tarkkailijan ja aktiivisen osallistujan roolien välillä. Suurin riski tutkimukselle on ryhtyä tutkimuskohteensa sisäpiiriläiseksi tai solmia läheiset välit haastateltaviinsa, jolloin tutkija saattaa välttää hankalien aiheiden

raportoimista tutkimustuloksensa tai unohtaa alkuperäisen tutkimustehtävänsä tavoitteet (mt., 87).

Ennen graduni aineistonkeruun aloittamista en ollut itse kokeillut dyykkaamista kuin muutaman kerran ohimennen, joten tarkastelin ilmiötä jossain määrin ulkopuolisena. Silti dyykkauksen maailmaa oli varsin helppo lähestyä, sillä tutkin omalle kokemusmaailmalleni melko läheistä ilmiötä tutussa kaupunkiympäristössä. Haastateltaviksi ilmoittautuneet olivat ikäisiäni pääkaupunkiseudulla asuvia nuoria aikuisia ja kanssani jokseenkin saman tyyppisessä yhteiskunnallisessa asemassa. He olivat pääasiassa hyvin motivoituneita osallistujia, ja vuorovaikutus heidän kanssaan oli vaivatonta ja luontevaa. En silti ryhtynyt itse osaksi tutkimuskohdettani, vaan säilytin tietoisien etäisyyden siihen paneutumalla havainnoijan ja haastattelijan rooliini.

3.5. Analyysimenetelmät

Tutkimusaineiston analyysissä sovelsin aineistolähtöisen laadullisen sisällönanalyysin menetelmää, joka sopii Tuomen ja Sarajärven (2018, 16) mukaan etnografiseen elämäntavan kuvaukseen. Kirjoittajien esittelemässä sisällönanalyysin prosessissa aineiston analyysi perustuu loogiseen päättelyketjuun sekä tutkimusaineiston systemaattiseen pelkistämiseen, ryhmittelyyn ja käsitteellistämiseen. Sisällönanalyysin tavoitteena on luoda aineiston pohjalta selkeä teoreettinen kokonaisuus tutkittavasta ilmiöstä. (Mt.)

Luokittelin litteroidun aineiston ja havainnointimuistiinpanojen sisällön ryhmittelemällä sen aineistolähtöisesti siinä toistuvien keskeisten teemojen mukaisesti luokkiin. Tähän käytin apuna kvalitatiivisen tutkimuksen teemoitteluun ja analyysiin tarkoitettua MAXQDA-ohjelmistoa. Kehittelemässäni koodipuussa (ks. LIITE 2.) on kaikkiaan 77 erillistä luokkaa alakoodineen. Osa koodista on

keskenään osittain päällekkäisiä, sillä nimesin ja valikoin ne tarkasteltaviksi eri lähestymiskulmista.

Aineiston koodauksen valmistuttua tarkastelin ja tulkitsin aineistoa uudelleen ryhmiteltynä ja tein löydöksistäni muistiinpanoja sekä yhteenvedon. Niiden pohjalta lähdin teemoittelemaan ja käsitteellistämään tutkimusaineistoani sekä kirjoittamaan auki sen analyysiä, jota käsittelen kahdessa seuraavassa luvussa.

4. Dyykkauksen käytännöt

Sunnuntai-iltana muutamaa minuuttia yli kahdeksan minua kohti kävelee kaksi rennosti pukeutunutta päälle parikymppistä nuorta aikuista ("Noora" ja "Aleksi"), joista toinen taluttaa mukanaan pyörää. Tervehdimme ja esittäydymme, minkä jälkeen lähdemme yhdessä kulkemaan kohti ensimmäisen ruokakaupan takapihaa korttelin päähän tapaamispaikasta. Saavumme pian portille, jonka viereen Noora pysäköi polkupyöränsä. Hän ottaa pyörästä mukaansa lampun. Lisäksi molemmilla haastateltavillani on mukanaan reput. Hiljaisen sivukadun varrella ei näy lainkaan ihmisiä. Livahdamme yksitellen portin välistä valaistulle sisäpihalle, josta käännyimme vasemmalle kohti pari tuntia aikaisemmin kiinni menneen [X-marketin] lastauslaituria ja roska-astiarivistöä.

(ote havainnointimuistiinpanoista 17.3.2013)

Tyypillisesti kauppojen roskiksilla oli muutama erillinen suljettu jäteastia, josta leijui imelätkö haju. Havainnoimani dyykkarit eivät olleet moksiskaan hajuista, vaan kävivät varsin harjaantuneesti ja ripeästi läpi dyykkauskohteen roska-astioiden sisällön. He valikoivat itselleen mieluisimmat löydöt sekä arvioivat niiden syömäkelpoisuutta näönvaraisesti ja päiväysmerkintöjen avulla. Osa haastateltavistani oli varustautunut dyykkausretkiin taskulamppujen ja kassien lisäksi suojahansikkain ja otsalamppuin.

Dyykkareiden mukaan tarttui lyhyessä ajassa monta pussillista hedelmiä, vihanneksia, yrttejä ja salaatteja, hapanmaitotuotteita, leipomotuotteita ja valmisruokia. Osa haastateltavistani dyykkasi myös lihaa itselleen ja lemmikkieläimilleen. Kahvia, kuivatuotteita, kasvimaitoja, ruokaöljyä ja margariinia he löysivät vain harvoin dyykkaamalla, jolloin ne oli pakko ostaa kaupasta.

Kokeneet dyykkarit kertoivat toisinaan tekevänsä täsmälöytöjä dyykatessaan ruokia tai tavaroita, joita he olivat etukäteen toivoneet saavansa. Erityisesti banaaneja, leipää ja kasviksia haastateltavani

ennakoivat löytävänsä lähes aina heille entuudestaan tuttujen kauppojen roskiksilta. Niiden ostaminen kaupasta tuntui heistä jopa vieraalta ajatukselta, sillä he eivät olleet vuosiin tottuneet maksamaan näistä tuotteista.

Useimmiten roskiksille lähtiessä dykkareille tuli yllätyksenä, mitä he sillä kertaa löytäisivät. *Hannan*, 28, dykkausta seurattessani hän poimi lähikaupan roskiksilta kourallisen kypsiä avokadoja. Toisella havainnointikerralla puolestaan erään marketin biojäteastioissa oli runsaasti tarjolla ituja sekä yrttejä, ja kolmannella kerralla haastateltavani nappasivat mukaansa ison laatikollisen kananmunia. Juuri löytöjen sattumanvaraisuus ja yllätyksellisyys motivoivat dykkareita jatkamaan harrastustaan.

No mä oon aloittanut silleen, et ensin oli tietysti semmonen mieletön huumo, kun alkaa löytää sen dykkauksen ja ottaa silleen kaiken roskiksista, ja sit mestat vaan pursuaa jotain pullaa tai jotain sellasta. (Linda, 24)

Koska roskiksilla tarjonta on usein hyvin runsasta, dykkausuransa alkuvaiheessa haastateltavani kertoivat penkoneensa roska-astiat perin pohjin ja jopa lihoneensa herkuttelun seurauksena. He sanoivat nykyään erottavansa nopeasti, onko roska-astiassa tonkimisen arvoisia löytöjä ja dykkaavansa lähinnä omaan sekä lähipiiriinsä tarpeisiin. Sotkuisimmat ja liiskaantuneimmat ruuat voi jättää ottamatta, kun kohtuullisen siistejä ja pakattuja tuotteita on hyvin tarjolla. Myös *pulla* toistui haastateltavien puheissa esimerkkinä usein tarjolla olevasta dykkauslöydöstä, joka yleensä jätettiin mieluummin roskikseen koetun epäterveellisyyden vuoksi ja sen sijaan valikoitiin mukaan maistuvimmat leivonnaiset sekä ruis- tai tuoreleivät.

Dykkauksesta oli vähitellen muodostunut haastateltavilleni arkirutiini, jossa he poikkesivat pikaisesti roskiksille kotimatallaan samaan tapaan kuin kävisivät ostoksilla lähikaupassaan. Käynti yksittäisessä dykkauskohteessa kesti yleensä muutamasta minuutista varttituntiin, ellei löytöjä ollut poikkeuksellisen paljon.

Haastateltavat kertoivat useimmiten dyykkaavansa yksin tai korkeintaan parin kaverinsa kanssa, paitsi jos he olivat porukalla liikkeellä etsimässä ruokaa isolle joukolle. Myös samassa kotitaloudessa asuvat pariskunnat ja kämppäkaverit jakoivat keskenään dyykkausvuoroja ja hakivat roskiksista ruokaa yhteiseen pöytään.

Kauppojen aukioloajat ja haastateltavieni ruuantarve vaikuttivat dyykkausretkien suunnitteluun ja rutiineihin. Haastateltavani kertoivat dyykkaavansa yleensä kerran tai pari viikossa, mutta tiheys vaihteli tarpeen, käytettävissä olevan ajan ja edellisen kerran löytöjen määrän mukaan. Haastateltavani pyrkivät dyykkaamaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun kaupat heittivät hävikkiruuat roskikseen, jotta ne eivät ehtineet muhia ja pilaantua roska-astiassa.

Yhteen dyykkausretkeen saattoi kuulua useampi kuin yksi kohde, jos ne sijaitsivat lyhyen välimatkan päässä toisistaan ja niihin pääsi suhteellisen pienellä vaivalla. Kesäkaudella dyykkarit olivat valmiita kulkemaan polkupyörällä kauemmas kotoaan ja dyykkailemaan löytöjä eri puolilla kaupunkia sijaitsevista kohteista.

Osa haastateltavistani dyykkasi pelkästään ruokaa, mutta useimmat etsivät roskiksilta sekä ruokaa että tavaroita. Roskalavoilta ja taloyhtiöiden roskiksilta he löysivät muun muassa vaatteita, huonekaluja, sisustusesineitä sekä toimivaa kodinelektroniikkaa. Vähitellen heidän silmänsä harjaantuivat tarkkailemaan ympäristöä ja tekemään löytöjä roskisten lisäksi myös katujen varsilta.

Haastateltavani kertoivat kausivaihtelusta roskisten tarjonnassa. Talvella eläinperäiset tuotteet säilyivät hyvin roskiksessa, mutta jäisiä vihanneksia heidän ei tehnyt tuolloin mieli dyykata. Kesäaikaan ruuat taas pilaantuvat nopeasti. Myös sesongit, kuten pääsiäinen tai laskiainen, kasvisten satokaudet sekä uudet ruokatrendit näkyivät haastateltavieni mukaan roskiksilla runsautena. Tyypillisesti kaupoissa heitetään yksittäisiä tuotteita pois isoissa erissä:

Muutenkin kun dyykkaa, niin se on sitä, et määrät on ihan naurettavia. Se on semmonen, mihin tottuu. Et sä voit yhtä hyvin dyykata yhen tai kaksisataa suklaapatukkaa. Yleensä sitä pyrkii ottamaan niin paljon kuin voi ja sit jakamaan kavereille ja kaikkee. (Jarkko, 32)

Vaikka haastateltavani enimmäkseen puhuivat yltäkylläisyydestä kaupan roskiksilla ja roskalavoilla, voi tarjonnassa ajoittain esiintyä myös niukkuutta. Lähikauppojen roskikset saatettiin ennalta odottamatta laittaa lukkojen taakse, tai jos jokin avoin dyykkauskohte nousi dyykkareiden keskuudessa todella suosituksi, ei dyykattavaa riittänyt kaikille. Myöskään havainnoimillani dyykkausretkillä haastateltavani eivät aivan joka kerta löytäneet juurikaan poimimisen arvoisia ruokia tai tavaroita roskiksesta.

4.1. Kontrolli roska-astioilla

Dyykkarit kertoivat kohtaavansa kontrollia usealta suunnalta. Etenkin kauppojen käytännöt roskisten valvonnassa ja lukitsemisessa sekä terveysviranomaisten ohjeet rajoittivat dyykkausmahdollisuuksia. Dyykkaus pyrittiin usein estämään esimerkiksi aitojen ja lukkojen avulla. Jäteastioissa oli tyypillisesti merkintä *"ei ihmisravinnoksi"* ja roskisten läheisyyteen saatetaan asentaa kyltti *"alueella kameravalvonta"* tai liiketunnistimelliset lamput, jotka estivät dyykkaamisen ympäristön katseilta piilossa.

Haastateltavani kertoivat satunnaisista kohtaamisistaan poliisien ja vartijoiden kanssa. Näiden suhtautuminen dyykkareihin oli enimmäkseen positiivista tai neutraalia. Haastateltavat pitivät tärkeänä sitä, että he itse pysyivät tilanteessa rauhallisina ja asiallisina sekä perustelivat, miksi dyykkasivat, välttämällä näin konfliktit virkavallan kanssa.

Kyl ne [vartijat] joskus sattuu samalle paikalle. Kyl mulle on tullu sanomaan, että löytyykö täältä tavaraa? Mä oon vastannu, että juu, kylhän täältä aika hyvin, ja se sitten, että

niin, voisitko poistua täältä sitten vaikka samalla? Ja mä, että juu, mä otan nää kassit vaan. (Jarkko, 32)

Dyykkaus tapahtuu useimmiten yksityisalueella, ja poisheitetyt ruuat ja tavarat ovat alun perin olleet kaupan tai yksityishenkilöiden omistuksessa. Jäteastian päätyessään ne odottavat keräystä jätehuoltoon sekä kierrätyksen raaka-aineeksi, jolloin niistä tulee jätehuollon ja kierrätysfirmojen omaisuutta (Valkonen et al. 2019). O'Brien (2013b) kirjoittaa kapitalistisen yhteiskunnan toimintalogiikasta, jossa jätteet eivät koskaan vapaudu omistussuhteista, eikä niitä täysin hylätä, vaikka ne sijoitetaankin roskikseen. Kapitalistisessa tuotannossa ja kulutuksessa tavaroiden tarjonta ylittää jatkuvasti kysynnän, koska myös kaupoissa ja teollisuudessa yli jäänyt jätteeksi luokiteltu materiaali tuottaa uutta lisäarvoa uusiokäytössä. Siksi yksittäisen tuotteen kysynnän vaihtelu ei enää sääntele sen tuotantomääriä. (Mt.) Barnard (2011) luonnehtii dyykkausta jälkisosialistiseksi uudelleenjaoksi, jossa yksityisomistuksessa olevat roskat jaetaan julkiseen kulutukseen yhteiseksi hyväksi.

Haastattelemani dyyykkarit kertoivat sekä positiivisista että negatiivisista kohtaamisistaan kauppiaiden ja myyjien kanssa. Jotkut kaupan työntekijät olivat jopa ilahtuneet tapaamisistaan dyyykkareista ja tuoneet heille anteliaasti lisää pois heitettäviä ruokia dyyykattavaksi. Toiset vuorostaan olivat hätyytelleet haastateltavia pois tai sotkeneet roskisten sisältöä levittämällä sinne nesteitä ja näin estäneet dyyykkaamisen.

Mun mielestä ne on tietyt kaupat. Kahdessa kaupassa tulee aika usein ihmisiä vastaan, koska ne on niin isoja kauppoja, ja ne kauppiat tai työntekijät käy paljon röökillä tai tuomassa lisää jätettä. Toisessa niistä aina tyyliin annetaan ruuat, et "heittäkää sit pois loput", eikä ne ikinä sano mitään pahaa ainakaan. Sit toisessa aina sanotaan, et menkää pois. Mä luulen, et niillä kaupoilla on ihan oma politiikkansa. (Pia, 26)

Osa haastateltavistani sanoivat tervehtivänsä kaupan henkilökuntaa reippaasti heitä kohdatessaan ja pyrkivät antamaan itsestään

kohteliaan ja asiallisen vaikutelman välttääkseen konfliktitilanteet. Toiset olivat varovaisempia ja yksi heistä pohti, voiko hän dyykkarina tervehtiä myyjiä roskiksilla yhtä legitiimisti kuin maksava asiakas kaupassa asioidessaan.

Toisinaan kauppiaat lukitsivat roskiksia, jos he havaitsivat siellä käydyn dyykkaamassa. Lukitsemisen ehkäisy oli osasy siihen, miksi dyykkarit pyrkivät toimimaan usein mahdollisimman huomaamattomasti. Pääsy vakiodyykkauskohteen roskiksille voi sulkeutua aivan yllättäen, mutta ajan kuluessa sama ovi saattoi jälleen aueta dyykkareille kaupan käytäntöjen löyhetessä.

Jotkut havainnoimistani dyykkauskohteista sijaittivat kauppojen avoimilla takapihoilla, toiset taas lukituissa jätekatoksissa tai kiinteistöjen sisäpihoilla. Avoimille roskiksille haastateltavani pääsevät dyykkaamaan helposti, mutta suljettuihin kohteisiin he joko kiipesivät tottuneesti aidan yli lukkoja murtamatta tai avasivat portin toisilta dyykkareilta sisäpiiritietona saamallaan ovikoodilla. Muutamissa jäteastioissa roikkuivat lukot, mutta useimmat niistä olivat kuitenkin auki. Yksi haastateltavistani kävi säännöllisesti dyykkaamassa lähikauppansa jätepuristimessa, joka oli kytkettyä pois päältä.

Useimmat havainnoimani dyykkausretket ajoittuivat myöhäisiltoihin kauppojen suljettua ovensa lukuun ottamatta väliaikaisten roskalavojen dyykkausta avoimesti keskellä päivää sekä paria haastateltavilleni ennestään tuttua lähikauppaa, joissa dyykkareihin suhtauduttiin neutraalisti. Haastateltavieni mukaan oli tärkeää ajoittaa dyykkaus hieman sulkemisajan jälkeen niissä kohteissa, joissa dyykkaus ei ollut avointa kauppiaiden negatiivisen suhtautumisen ja kohteisiin asennettujen esteiden vuoksi. Kokemuksen myötä he kertoivat saaneensa rohkeutta lähteä dyykkaamaan myös kaupan aukioloaikana sekä lukittuihin kohteisiin. Näillä roskiksilla oli haastateltavieni mukaan usein paras tarjonta, sillä niissä kävi vähemmän dyykkareita kuin täysin avoimilla roskiksilla.

Suljettujen kauppojen roskiksilla ei näkynyt samaan aikaan muita ihmisiä lukuun ottamatta yhtä havainnointikertaa, jolloin törmäsimme haastateltavieni kanssa toiseen dykkariin ja myyjään kaupan takapihalla. Nämä suhtautuivat kohtaamiseemme välinpitämättömän neutraalisti, emmekä mekään ottaneet heihin kontaktia. Avoimella roskalavalla sen sijaan törmäsin haastateltavieni *Veeran* ja *Minnan* kanssa muutamiin muihin dykkareihin ja ohikulkijoihin, joista osa oli haastateltavilleni ennestään tuttuja. Sillä kertaa pääsin haastattelemaan ja havainnoimaan myös yhtä spontaanisti mukaan rekrytoitua dykkaria.

Vaikka isoissa ruokakaupoissa olisi suurten volyymiensä vuoksi eniten tarjontaa, haastateltavani suosivat dykkauksessa pieniä lähikauppoja johtuen niiden verrattain helposta saavutettavuudesta. Isojen automarkettien roskikset olivat haastateltavieni mukaan kaikkein huolellisimmin lukkojen takana vartioiduissa tiloissa poissa dykkareiden ulottuvilta. Niissä oli haastateltavien mukaan usein käytössä jätepuristimet. Vain muutama haastateltavistani kertoi joko itse dykkanneensa tällaisessa kohteessa tai kuulleen jonkun tuttavan päässeen sisään.

– Et kyl sitä on niinku kiivenny ja ryöminy aika paljon. Ja sit ku on käyny joillain isoilla automarketeilla, ni siellä se on ollu aika sellasta, et tietää, et tääl on liiketunnistimet, mut tää on niin syrjässä, et jos mä nyt kiipeen aidan yli ja dykkaan vartissa, niin ne vartijat ei ehdi tänne ennenku mä oon poissa. – Onhan se osa sitä viehätystä myös, et nyt kun kiipee, toimii nopeesti ja sniikkaa, ettei näy valvontakameroissa. (Veera, 28)

4.2. Riskinotto

Dykkarit ottivat tietoisia riskejä syödessään roskikseen heitettyä ruokaa ja katsoivat valintojensa sekä niiden seurauksena mahdollisesti saamansa ruokamyrkytyksen olevan heidän omalla vastuullaan. Toisaalta he korostivat hyvin harvoin saaneensa fyysisiä oireita nautittuaan dykkattua ruokaa ja kokivat vatsansa tottuneen

hyvin bakteereihin. Haastateltavani suhtautuvat kriittisesti kaupan ja terveysviranomaisten sääntelyyn osittain pilaantuneiden ja päiväysvanhojen tuotteiden poisvedossa. Dyykkarit korostivat omiin aisteihin luottamista sekä yksilönvastuuta, sillä heidän mielestään on jokaisen tehtävä tarkistaa ruuan syömäkelpoisuus.

Kun pitää oikeesti vaan järjen mukana siinä, et ei mene sillä, et tää haisee ihan kauheelle, mut vedänpä tätä nyt vähän tästä.
(Aleksi, 21)

Elintarviketeollisuus on Watsonin et al. (2013) mukaan siirtänyt tietämyksen ruuan syömäkelpoisuudesta kuluttajalta omine aisteineen itselleen. Nykyään tämä vastuu on yhteiskunnassamme jaettu, ja riskit arvioidaan institutionaalisissa prosesseissa esimerkiksi elintarviketurvallisuusvirastoissa ja -tehtaissa. Käytännössä kuluttajat neuvottelevat arjessaan ruokapakkausten päiväysmerkintöjen kanssa ja vastustavat niitä silloin, kun he eivät halua heittää ruokaa pois. (Mt., ks. myös Milne 2012; O'Brien 2013b.) Jälkimmäinen väite pätee myös havainnoimiini dyykkareihin, kun he arvioivat roskiksesta nappaamiensa ruokapakkausten syömäkelpoisuutta omien aistiensa lisäksi päiväysmerkintöjen perusteella.

Pakkausteknologia ja jätteiden sijoittelu eri astioihin vaikuttivat haastateltavieni valintoihin kauppojen roskiksilla. Erillinen astia pakatulle biojätteelle helpotti dyykkausta sekä teki siitä aiempaa hygieenisempää, kun ruuat olivat keräysastiassa alkuperäispakkauksissaan, jotka eroteltiin biohajoavista aineksista jälkikäteen kierrätyslaitoksella. Lisäksi muovipakkaukset paransivat tuotteiden säilyvyyttä ja erottelivat elintarvikkeet muista jätteistä, vaikka toisaalta useat dyykkarit kritisoivat elintarviketeollisuudessa käytettyjen muovipakkausten suurta määrää.

Niin, kyl siis lihaa otan, jos se on vakuumpakattuna. Ja saman päivän lihaa aina, et ei ikinä vanhaa lihaa. Ehkä edellisen päivän lihaa, jos on jossain tosi hyvässä vakuumpakkauksessa. Siitä näkee, missä kondiksessa se on. – –. (Jarkko, 32)

Kun ruokakauppojen roskiksilla dyymatessaan haastateltavani tiedostivat ottavansa pienen riskin päätyä syömään jollakin tavoin pilaantunutta ruokaa, myös roskalavoilta dyymatut tavarat saattavat sisältää esimerkiksi tuholaishyönteisiä. Käymällä dyymkauslöydöt tarkkaan läpi sekä pesemällä ja puhdistamalla ne jälkikäteen dyymkarit pyrkivät minimoimaan nämä riskit.

4.3. Jätteen uusi arvo

Dyymkausretken jälkeen dyymkatut elintarvikkeet lajitellaan, puhdistetaan ja perataan läpi. Tässä prosessissa ne saavat uuden käyttöarvon, vaikka ne on jo kerran julistettu jätteeksi tai kierrätysraaka-aineeksi sijoittamalla ne roska-astiaan.

Dyymkausretken jälkeiset puhdistamisen rituaalit vaihtelivat haastateltavillani jonkin verran. Toiset puhdistivat löytönsä hyvin perusteellisesti hankaamalla vedenpitävät ruokapakkaukset sekä vihannekset harjalla ja pesuaineella sekä vaihtamalla jäteastiassa olleet leipäpussit puhtaisiin, kun taas toisille riitti pintapuolinen siistiminen. Osa haastateltavista dyymkareista piti myös keittiön puhtaanapitoa tärkeänä hygieniasyistä, kun elintarvikkeet oli otettu roska-astiasta. Näin dyymkarit pyrkivät tietoisesti vähentämään ruokamyrkytyksen riskiä. Lisäksi dyymkausretkellä likaantuneet vaatteet yleensä laitettiin pyykkikoriin ja vaihdettiin tilalle puhtaat.

Dyymkarit kertovat puhdistavansa samaan tapaan myös roskalavalta löytämänsä tavarat, jotka käyvät läpi vastaavanlaisen revaluaation prosessin kuin ruuat:

Se on mun mielestä aina tosi kiva vaihe, et dyymkaa vaatteita ja pääsee kotiin, niin mä haluan yleensä pestä ne saman tien. Sit kun ne on kuivanu ja sovittelee, niin on vaan, että yes yes yes, onpa hienoa! Et nyt ne on jotenkin olemassa taas. (Veera, 28)

Puhdistetut ruuat säilöttiin esimerkiksi kuivaamalla tai pakastamalla, jotta ne eivät pilaantuisi nopeasti. Haastateltavani kypsensivät

perusteellisesti dyykkaamansa eläinperäisen ruuan, kuten raa'an lihan, jotta sitä olisi mahdollisimman turvallista nauttia.

Kodinteknologia oli haastateltavieni puheissa tärkeä apuväline dyykkauslöytöjen säilömisessä ja varastoinnissa, etenkin silloin kun ruokaa löytyi kerralla runsaasti.

Riippui paljolti haastateltavieni saaman dyykkaussaaliin määrästä sekä siisteydestä ja kunnosta, kuinka kauan niiden käsittelyyn kului aikaa. Ihannetilanteessa tämä vaihe hoitui nopeasti, jos dyykatut ruuat olivat suhteellisen siistejä ja hyväkuntoisia. Toisinaan taas keskellä yötä tehtävä perkuu ja lajittelu osoittautuivat haastateltavilleni työläiksi sekä aikaa vieviksi sekoittaen heidän päivärytmiänsä.

Ennen nukkumaanmenoa dyykkauslöytöjen puhdistamisen jälkeen haastateltavani laittoivat useimmiten vielä ruokaa dyykkaamistaan aineksista ja söivät iltapalan. Koska etukäteen oli vaikea ennustaa, mitä he kulloinkin tulisivat roskiksilta löytämään, he kehittivät dyykkaamistaan ruuista improvisoimalla uusia ruokalajeja ja leivonnaisia. Spontaanien ruokakokeiluidensa myötä he olivat löytäneet itselleen uusia lempiruokia.

Myös Valkonen et al. (2019, 92) esittävät Lehtosen ja Pyyhtisen toteuttaman dyykkaustutkimuksen perusteella, että dyykkarit luovat löytämistään aineksista ruokaa laittaessaan jotakin uutta, mutta nämä uudet ominaisuudet eivät ole niissä vielä läsnä jäteastian sijoitettuna. Uuden arvon syntyminen on seurausta vaivannäöstä dyykkausprosessissa, johon kuuluu keskeisenä osana seulonta, kuljetus ja käsittely. (Mt.) Dyykkaussaaliistakin jää lajittelu- ja käsittelyvaiheen jälkeen ylijäämää:

Lähtiessäni kotiin aamukahdelta dyykkausretken jälkeen vien samalla täyden pussillisen dyykkauksesta syntyneitä perkuujätteitä sekä Riinan ja Lauran pilaantuneiksi luokittelemia ruokia taloyhtiön biojätteeseen. (Ote havainnointimuistiinpanoista 6.3.2013)

5. Dyykkauksen merkitykset

Tutkielmani ensimmäisessä analyysiluvussa keskityin kuvaamaan dyykkauksen arkisia käytäntöjä sekä sitä prosessia, jossa dyykkarit luovat roskikseen heitetyille tavaroille uuden arvon. Toisessa analyysiluvussa siirryn tarkastelemaan haastateltavieni dyykkaukseen liittämiä sosiaalisia merkityksiä. Olen jakanut analyysin viiteen alalukuun, joista ensimmäisessä käsittelen roskisdyykkausta yhteiskunnallisena tabuna ja muiden dyykkareihin kohdistamia asenteita. Toisessa ja kolmannessa alaluvussa analysoin dyykkareiden motiiveja elämäntavalleen. Seuraavaksi käsittelen yhteisöllisyyttä ja jakamista dyykkariyhteisössä sekä lopuksi dyykkausta eri elämäntilanteissa.

5.1. Jätteen sosiaalinen stigma

Mä haluan myöskin tuoda ilmi sitä, et "hei, jotkut ihmiset, joita sä tunnet, on niin omituisia, et ne dyykkaa". Ja ihmiset, jotka näkee mut ja pitää mua ihan silleen fiksuna ja freesinä, eikä silleen, et "tuo on joku inhottava ja likainen spurgu". Niin mä oon sit, että "niin, toi tuoli, jolla sä istut, ja toi matto, jolla sun jalat on, on dyykattu. Ja kaikki täällä on dyykattu! Ja nää mun vaatteet, joita sä pidit ihan normaaleina, ne on dyykattu. Haluisitsä voileivän? Sekin on dyykattu. (Hanna, 28)

Dyykkarit haastavat elämäntapavalinnoillaan vallitsevat käsitykset puhtaudesta ja liasta ottamalla muiden jätteet uudelleen käyttöön. Douglasin (2000) teoriaa seuraten Black (2007) esittää, että dyykkaus on sosiaalisen järjestyksen vastaista, koska se pureutuu epäjärjestyksen, jätteen, maailmaan. Dyykkareiden omat henkilökohtaiset kokemukset ruuan syömäkelpoisuuden määrittelyssä ovat kuitenkin tärkeämpiä kuin esteettiset ja sosiaaliset normit.

Päiväysvanhat tai etikettivirheelliset ruokapakkaukset, hieman lommoiset kasvikset ja yksittäisiä pilaantuneita hedelmiä sisältävät pussit päätyivät usein päivän päätteeksi roskikseen dykkattavaksi. Ruokakaupoissa myös ne elintarvikkeet, joihin toinen asiakas oli ilmiselvästi koskenut, jäivät jätestigmansa vuoksi tyypillisesti ostamatta ja päätyivät usein dykkareiden saaliiksi.

Sosiaalisesti omaksutut puhtauskäsitteet vaikuttivat tosin myös haastattemieni dykkareiden valintoihin siitä, mitä asioita he poimivat tai jättivät poimimatta roskiksesta. Osa heistä näki helposti pilaantuvien kala- ja lihatuotteiden dykkaamisen epämiellyttävänä ja jopa terveysriskinä. Moni jätti myös runsaasti lisäaineita sisältävät teolliset elintarvikkeet roskikseen, sillä ne eivät vastanneet heidän mielikuvaansa puhtaasta ruuasta, vaikka lisäaineet toisaalta paransivat ruokien säilyvyyttä. Lisäksi he ostivat usein intiimeiksi kokemansa tavarat, kuten alusvaatteet tai lakanat, dykkauksen sijaan kaupasta uutena. Haastateltavieni henkilökohtaiset puhtauskäsitteet ohjasivat myös edellisessä luvussa kuvaamaani dykkauslöytöjen puhdistusta ja sen intensiteettiä.

Haastateltavani pohtivat sitä, kuinka erityisesti heidän vanhempiensa ja isovanhempiensa sukupolville ruuan syöminen roskiksesta on suuri tabu. He olettivat dykkaukseen kohdistuvien ennakkoluulojen johtuvan tietämyksen puutteesta siitä, kuinka runsaasti länsimaaisessa elämänmuodossa todellisuudessa heitetään ros kiin hyväkuntoista tavaraa ja syömäkelpoista ruokaa. Heidän mukaansa ihmiset todennäköisesti luulevat dykkareiden elävän pummeina ja kaivavan roskiksista pilaantuneita tai puoliksi syötyjä j ämiä sekä käyttökeltvotonta roinaa taloudellisen pakon sanelemina.

Dykkarit harmittelivat sitä, kuinka arvottomina ja saastaisena ros k ia pidetään, ja miten arvo annetaan vain kaupasta uutena ostetulle tavaralle. Toisaalta heidän roskalavalta ilmaiseksi löytämänsä ehj ä designlamppu tai -huonekalu sai usein osakseen ihailua sellaisiltakin ihmisiltä, jotka eivät itse dykkanneet.

Haastateltavani eivät halunneet paljastaa dykkausharrastustaan aivan kenelle tahansa tuttavalle esimerkiksi työpaikalla, sillä he olivat epävarmoja etäisten tuttavien asenteista ja kertomisen vaikutuksesta omaan asemaansa. Lähimpien ystäviensä kanssa haastateltavat puolestaan kertoivat jakavansa samanlaisen arvomaailman, ja monesti he myös kävivät yhdessä dykkaamassa.

Suurin osa haastateltavieni sukulaisista suhtautui dykkaukseen positiivisesti, ja muutamien vanhemmat olivat jopa lähteneet heidän mukaansa dykkausretkelle. Toiset taas eivät lainkaan kertoneet harrastuksestaan lähisukulaisilleen eriävän arvomaailman vuoksi. Useat sukulaiset ja tuttavat olivat tosin muuttaneet käsitystään dykkaamisesta saatuaan selville, kuinka hyväkuntoista tavaraa ja syömäkelpoista ruokaa roskiksesta oli mahdollista löytää. Dykkarit pitivät pääsääntöisesti tärkeänä sitä, että tarjotessaan dykkattua ruokaa tai roskalavalta löydettyä tavaraa he kertoivat ihmisille sen alkuperästä, jotta he eivät olisi vastuussa mahdollisen pilaantumisen aiheuttamista riskeistä.

Pahimman tuomitsemisen mä sain mun isältä silloin kun mä alotin. Ei se nykyäänkään dykkaa ite, mutta se syö ihan iloisesti sitä, kun mä tuon ruokaa sinne vanhempien luo. Mut siihen meni kyl aika kauan. (Pia, 26)

Haastateltavani kokivat naapureiden ja ohikulkijoiden suhtautumisen tavaroiden dykkaukseen enimmäkseen positiiviseksi. Toisinaan tuntemattomat ihmiset reagoivat heidän vallitsevista normeista poikkeavaan toimintaansa hyvin tuomitsevasti, ja naapureiden kauppiaille lähettämät valitukset rajoittivat osaltaan dykkausmahdollisuuksia. Tämän vuoksi dykkarit menivät kauppojen roskiksille useimmiten aukioloaikojen ulkopuolella iltahämärässä, kun kulkijoita oli vähemmän. Myös osa roskalavojen naapuruston asukkaista häiriintyi omaisuutensa dykkaamisesta ja esti vanhojen tavaroidensa jatkokäytön tuhoamalla ne käyttökelvottomiksi ennen lavalle heittämistä.

– – Kun ihmiset on tulossa heittämään pois, niin ne on vähän silleen, että jos alkaa kysellä, että mitä siinä on, niin 'mitäs tässä nyt, ei tämä sinulle kuulu'. Sillä ne ei halua, että joku muu saa sen niiden käytetyn asian. (Hanna, 28)

5.2 Dyykkaus arkipäivän ympäristöaktivismina

Tärkeimmäksi syyksi dyykata haastateltavani mainitsivat useimmiten eettiset ja ympäristöön liittyvät syyt. Dyykkaus merkitsi haastateltavilleni ekologista elämäntapaa ja keinoa vähentää paitsi heidän omaa, myös muiden hiilijalanjälkeä, kun he sekä pelastivat ruuat ja tavarat päätymästä jätteiksi että jättivät itse ostamatta nämä tuotteet uutena kaupasta. Uusiokäytön lisäksi he kokivat tekevänsä ekoteon huolehtimalla erottelematta poisheitettyjen roskien uudelleenlajittelusta niille tarkoitettuihin astioihin.

Osalle haastateltavistani dyykkaus oli näkyvä kannanotto, jolla he toivat esiin ruokahävikin ja jätteiden valtavan määrän yhteiskunnassamme. Muutama heistä kertoi aloittaneensa dyykkauksen ruohonjuuritason poliittisen aktivismin kautta tai muutettuaan ekologiseen asuinyhteisöön. Osalla haastateltavistani oli läheisiä kontakteja globaalin etelän maihin, joiden niukkoja materiaalisia oloja he vertasivat länsimaisen elämänmuodon yltäkylläisyyteen ja tuhlailevuuteen.

Yksi tärkeä motiivi haastateltavieni dyykkaukselle oli myös sen tarjoama mahdollisuus säästää rahaa. He kertoivat ryhtyneensä dyykkaamaan usein tiukassa taloudellisessa tilanteessa ja dyykkanneensa kaikkein aktiivisimmin silloin, kun rahaa oli käytettävissä vähän. Haastateltavani saivat dyykkaamalla monipuolisuutta ja vaihtelua oman ruokakassinsa tai vaatekaappinsa sisältöön. Roskiksesta löytyi usein uutuustuotteita, joita heillä ei pienituloisina olisi varaa kokeilla. Ilman mahdollisuutta dyykata he eläisivät nykyistä huomattavasti niukemmin ja rahaa jäisi vähemmän

käytettäväksi muuhun kuin perustarpeisiin, vaikka dyykkaus ei ollut kaikille haastateltavilleni taloudellinen välttämättömyys.

Osin taloudellisesta pakosta alkaneesta harrastuksesta oli tullut heille vähitellen tärkeä osa arkielämää ja samalla ympäristöaktivismia. Toiset heistä suosivat jo valmiiksi ekologista elämäntapaa, joten nuukailu dyykkaamalla sopi hyvin heidän arvoihinsa. Dyykkauksen kautta haastateltavani olivat tulleet entistä ympäristötietoisemmiksi ja kertoivat pohtineensa paljon ilmastonmuutoksen sekä liikakulutuksen vaikutuksia jälkipolvien tulevaisuuteen.

Haastateltavani kertoivat konkreettisesti nähneensä kulutusyhteiskunnan kääntöpuolen sekä tajunneensa roskisten tarjonnan runsauden ja monipuolisuuden vasta aloitettuaan dyykkauksen. He kokivat ristiriitaa sen välillä, että he toisaalta tekivät dyykatessaan paljon mieluisia löytöjä, mutta samalla heitä harmitti vallitseva kertakäyttökulttuuri ja pois heitettävän tavaran suuri määrä, vaikka he itse elivätkin länsimaisen elämänmuodon ylijäämästä: ”– *On se edelleen 10 vuoden jälkeenkin yllätys, et kun menee dyykkaamaan silleen, et ei, taas näin paljon*” (Veera, 28).

Edwards et al. (2013) liittävät freeganismiin antikapitalistisen tee-se-itse-aktivismiin. Moni dyykkareista vastusti elämäntavallaan ekonomistista yhteiskuntajärjestelmää, jossa ylijäämä ja jäte syntyvät voitontavoittelusta. Heidän kritiikkinsä kohdistui ruuan ja tavaroiden koko tuotanto- ja kulutusketjuun, ensinnäkin kaupan käytäntöihin tilata suuria määriä tavaraa ja heittää pois syömäkelpoista ruokaa. Toiseksi heidän mukaansa kuluttajien odotukset kattavasta valikoimasta ja virheettömistä tuotteista osaltaan lisäsivät hävikkiä. Zsuzsa (2013) toteaa, että ruokahävikin synnyn ehkäisyssä painotetaan usein yksilönvastuuta, vaikka yksittäiset kuluttajat eivät voi itse vaikuttaa ruuan tuotanto- ja kulutusketjuihin.

Elintarvikkeiden arvo kaupoissa alenee niiden elinkaaren kuluessa, eivätkä kaupan käytännöt ruokien poisheittämisessä korreloi niiden fyysiset ominaisuuksien muutoksen kanssa (Valkonen et al. 2019, 94).

Gilesin (2014) mukaan kaupallisessa tuotannossa ja kulutuksessa syntyy samaan aikaan sekä niukkuutta, että ylijäämää, joka kannattaa piilottaa pois näkyvistä lukkojen taakse, jotta se ei häiritsisi uuden varastoerän markkina-arvoa.

Haastateltavani kaipasivat joustoa ja arkijärjen käyttöä kauppojen hävikkikäytäntöihin tiukkojen sääntöjen ja normien noudattamisen sijaan. Heidän mielestään dyykkauksen pitäisi olla joko avointa tai kauppiaiden antaa hävikkituotteet kuluttajille ilmaiseksi tai reilulla alennuksella.

Siitä huolimatta, että haastateltavani pystyivät dyykkaamaan vain pienen osan roskiksen sisällöstä, ja valtaosa siitä päätyi kierrätyslaitokseen, he kokivat dyykkauksen palkitsevana ja merkityksellisenä toimintana. Dyykkauksessa heille oli tärkeää yllätyksellisyys ja löytämisen ilo. Monet heistä kertoivat nauttivansa siitä, kuinka roskiksilla valinnanmahdollisuudet olivat rajatumpia kuin kaupassa asioidessa ja kokivat helpottavaksi tyytyä siihen, mitä kulloinkin sattui dyykkaretkillään löytämään. Dyykatessa he säästyivät kulutusvalintojensa eettiseltä punnitsemiselta ja pystyivät poimimaan löytöjä spontaanisti.

Ei se paljoa paina se, mitä ruoka on siinä vaiheessa, kun se on roskiksessa. Kaikki, mikä on syötävää, niin menee. (Jarkko, 32)

Osa haastateltavistani noudatti jotakin ruokavaliota, kuten veganismia tai lisäaineiden välttämistä myös dyykkaamiensa ruokien osalta. Toiset taas olivat freeganeita, eli söivät dyykattuja eläinperäisiä tuotteita, vaikka eivät ostaisi niitä rahalla kaupasta. Dyykatessa he vapautuivat eettisistä valinnoista, kun he eivät maksaneet mitään poimimistaan ruuista ja tavaroista, jolloin heidän ei tarvinnut tukea esimerkiksi teollista eläintuotantoa. Lehtonen ja Pyyhtinen (2015) käsittelevät artikkelissaan dyykkareita osana länsimaista kulutusjuhlaa, jonka runsaudesta he nauttivat hyvällä omallatunnolla.

5.3. Vapaaehtoinen vaatimattomuus

Muutama haastateltavani vertasi oman Y-sukupolvensa sekä heidän vanhempiansa sukupolven kulutustottumuksia ja luonnehti länsimaista kulutuskulttuuria 1970-80-lukulaiseksi ja siten aikansa eläneeksi. He kokivat olevansa dyykkareina edelläkävijöitä ja pyrkivät erottautumaan yhteiskunnan oravanpyörässä elävästä ”keskivertokuluttajasta”. Osalla heistä oli keskiluokkainen perhetausta, josta he poikkesivat vapaaehtoisesti vaatimattomalla elämäntyyllillään.

Grigsbyn (2004) mukaan vapaaehtoinen vaatimattomuus on 1960-luvun Yhdysvalloista lähtöisin oleva elämäntapa ja kulttuurinen liike, joka saavutti suosiota modernin massakulutuskulttuurin nousun myötä. Ekologiset ja moraaliset arvot ovat tälle liikkeelle keskeisiä, ja vapaaehtoisesti vaatimattomat näkevät itsensä hyvinä ihmisinä. He haluavat vapauttaa elämästään aikaa merkityksellisiksi kokemillensa asioille, joista he rakentavat vaihtoehtoisia tapaa hakea arvostusta sekä sisältöä elämäänsä ura-, raha- ja kulutuskeskeisyyden sijaan. (Mt.)

Useimmiten Grigsbyn (mt.) haastattelemat vapaaehtoisesti vaatimatonta elämäntapaa kannattavat olivat taustaltaan alun perin hyväosaisia ja korkeakoulutettuja, jotka olivat päättäneet yksinkertaistaa elämäänsä ja vähentää kulutusta (ks. myös Etzioni 2004). Omat haastateltavani eivät nuoren ikänsä ja elämänvaiheensa vuoksi olleet ehtineet tottua vauraaseen elämäntyyliin, mutta ajoittaisista köyhyyskokemuksistaan huolimatta heidän välttämättömät perustarpeensa oli turvattu pohjoismaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa.

Haastateltavani pyrkivät vapauttamaan itsensä mahdollisimman pitkälle palkkatyöstä ja rahataloudesta, jolloin heille jäi enemmän aikaa tärkeiksi kokemilleen asioille, kuten kulttuuriprojekteille ja opinnoille. Dyykkauksen avulla heidän oli mahdollista saavuttaa osittainen riippumattomuus palkkatyöyhteiskunnan asettamasta

vuorokausirytmistä sekä työttömyysturvan tai toimeentulotuen asettamasta kontrollista. Tällöin heillä oli vapaus tehdä haluamiaan asioita omien aikataulujensa mukaisesti.

Just se, että ku tiätsä tekee myöhään jotain proggista, mikä on hauskaa, mistä ei välttämättä makseta paljoo. On paljon kavereita, on kivaa ja jotenkin luovaa ja taiteellista saa tehdä. Ja sitte käy dyykkaamassa, valvoo pitkään ja herää seuraavana päivänä joskus neljältä iltapäivällä ja menee hakee jotain safkaa, mistä ei oo maksanu mitään, ni kyl siinä on semmonen fiilis, et luulis et useammat tekis tämmöstä tai edes pyrkis tähän. – – (Jarkko, 32)

Elämällä omien arvojensa mukaan ilmaiseksi muiden jämillä dyykkarit haastoivat vallitsevat käsitykset siitä, millainen elämäntapa yhteiskunnassamme on hyväksyttävää. Saamalla jotakin ilmaiseksi tekemättä mitään vastineeksi horjuttaa kulutuskulttuurin asemaa (Black 2007). Haastateltavani kokivat keksineensä hyvän elämän salaisuuden, sillä muut elivät kulutusyhteiskunnan normien mukaan maksaen rahaa samoista herkuista ja dyykkausaarteista, jotka he itse kävivät poimimassa pienellä vaivalla roskiksesta (ks. Lehtonen & Pyyhtinen 2015).

Haastateltavieni mielestä dyykkaus säilyy jatkossakin vaihtoehtoisena pienen piirin harrastuksena. Jos kukaan ei ostaisi tavaroita ja kaikki dyykkaisivat, ei syntyisi lainkaan ylijäämää, koska tällöin kaupoilla ei olisi mitään myytävää. Haastateltavieni ihanteena oli silti siirtyminen nykyisestä länsimaisesta ympäristöä kuormittavasta kulutusyhteiskunnasta ekologisempaan yhteiskuntaan, joka tuottaisi mahdollisimman vähän jätettä, vaikka tämä tarkoittaisikin sitä, ettei dyykkaus olisi enää mahdollista. Kertakäyttökulttuurin sijaan heidän ihannetulevaisuudessaan tavarat kulutettaisiin loppuun ja suositeltiin esimerkiksi tavaroiden vaihdantaa, ilmaistoreja, uusiokäyttöä sekä kaupunkiviljelyä.

Haastattelemani dyykkarit pyrkivät hankkimaan mahdollisimman suuren osan ruuastaan ja tavaroistaan dyykkaamalla tai muuten käytettynä. Dyykkauskokemuksen karttuessa he alkoivat pitää uutena

kaupasta hankittuja tavaroita persoonattomina ja vastenmielisinä. Dyykатуissa tavaroissa heitä kiehtoi niiden historia sekä henkilökohtainen arvo, kun ne oli saatu lahjana. Dyykkarit vaalivat roskiksesta saatuja löytöjä aarteinaan.

Dyykkaus mahdollisti rahankäytön pieneen arjen luksukseen. Useat haastateltavat suosivat eettisinä pitämää luomu- tai reilun kaupan tuotteita ruokaostoksilla käydessään. He olivat valmiita maksamaan näistä hankinnoista enemmän, koska he muuten säästivät dyykkauksen ansiosta ruokalaskussaan. Monet heistä kertoivat lisäksi mielellään tukevansa pienyritystä ja palveluita, kuten kulttuuritapahtumia. Valtaosa haastateltavistani suosi pyöräilyä, eikä kukaan heistä ollut omaa autoa.

Toisaalta haastateltavani sallivat itselleen hankkia uutena tiettyjä tärkeiksi kokemiaan kulutustuotteita, joita oli hankala löytää käytettynä, kuten lenkkikassut ja kauneudenhoitotuotteet. Myös lentomatkailu oli asia, jota osa haastateltavista harrasti, koska he pitivät satunnaista matkailua kaukokohteisiin henkilökohtaisista syistä tärkeänä, eikä heillä aina ollut mahdollisuutta matkustaa maata pitkin junalla tai liftaamalla.

Barnard (2011) kirjoittaa, kuinka rahatalous on välttämätön osa elämää myös freeganeille, jotka eivät pysty länsimaaisessa suurkaupunkiympäristössä kokonaan elämään kapitalismin ulkopuolella. Teknologia oli vahvasti läsnä hänen havainnoimiensa dyykkareiden elämässä. Myös omat haastateltavani hyödynsivät digitaalista teknologiaa esimerkiksi seuraamalla aktiivisesti sosiaalisen median dyykkausfoorumeita sekä suunnistamalla karttasovellusten avulla tuttavien vinkkaamille kauppojen roskiksille tai tilapäisille roskalavoille.

5.4. Yhteisöllisyys ja jakaminen

Maiju: Mikä on sulle erityisen onnistunut dykkeausreissu, millainen se on? Mitä kaikkea siihen kuuluu?

Hanna: – – Jos puhutaan lavoista, niin että siihen liittyy jotain sosiaalista parhaimmillaan, ja että siellä muutkin tekevät löytöjä ja siellä on hyvä meininki. Ja se ei haittaa, vaikka itse ei niin paljon sieltä saisikaan. Siellä on niinku hauskaa.

Haastateltavieni puheissa toistui ajatus dykkareista verkostona ja yhteisönä, jossa ollaan solidaarisia toinen toistaan kohtaan. Monella dykkaukseen liittyi tärkeänä osana kavereiden tai aivan uusien tuttavuuksien tapaaminen roskiksilla sekä ajanvietto yhdessä. Dykkarit pitivät yhtä myös useilla sosiaalisen median keskustelufoorumeilla.

Haastateltavani pitivät dykkeauslöytöjä lahjoina ja yllätyksinä, joita ei voi useinkaan laskelmoida etukäteen. He kokivat ajatuksen lahjan jakamisesta tärkeäksi, koska he eivät kokeneet omistavansa roskikseen heitettyjä tavaroita sen enempää kuin kukaan muukaan. Dykkeauspaikoilla neuvoteltiin löytöjen tasapuolisesta jakamisesta muiden dykkareiden kanssa. Ylimääräisiä saaliita jaettiin paitsi ystäville ja sukulaisille, myös hyväntekeväisyyteen ja internetin kierrätyspalstoille. (ks. Lehtonen & Pyyhtinen 2015.)

Dykkeausretken jälkeen haastateltavani kokoontuivat usein laittamaan ruokaa yhdessä asuinkumppaneidensa tai ystäviensä kanssa. Parhaimmillaan tarjonta roskiksilla oli niin runsasta, että dykkeausretken jälkeen herkuteltiin isolla porukalla esimerkiksi juhlien tai muiden isojen kokoontumisten yhteydessä.

Muutama haastattelemani vapaaehtoisesti dykkaava teki selvän distinktion roskiksilla kohtaamiinsa asunnottomiin tai muihin huonosisiin, jotka etsivät roskiksista ruokaa henkensä pitimiksi. Haastateltavani kokivat näiden häpeävän toimintaansa ja välttelevän kontaktin ottamista roskiksilla. Toinen haastateltavieni kritisoi ryhmä olivat *amatööridykkarit*, jotka joko jättivät dykkeauspaikan

sotkuiseksi tai jonottivat näkyvästi joukolla samoille roskiksille niin, että kauppiaat alkoivat rajoittaa niiden dyykkausmahdollisuuksia. Määrittelemällä sen, millaisia yhteisössä jaetun etiketin mukaan dyykkarit ovat ja mitä eivät ole, haastateltavani rakensivat kollektiivista identiteettiä. Myös Barnard (2016) tuo esiin hänen tutkimiensä freeganeiden toiminnalleen antamat moraaliset merkitykset ja identiteettityön.

5.5. Dyykkaus ja muutokset elämänvaiheissa

Eniten haastateltavani olivat kohdanneet toisia dyykkareita Helsingin kantakaupunkialueella, jossa väestö on tiheintä, ja jossa asuu paljon pienituloisia nuoria ja opiskelijoita. He eivät olleet havainneet merkittäviä eroja dyykkareiden määrässä sukupuolten välillä. Ruuhkavuosiaan eläviä ei näkynyt juurikaan kaupan roskiksilla, joten muut dyykkarit olivat yleensä joko nuoria aikuisia tai eläkeläisiä, joilla oli aikaa dyykata, eikä muita ihmisiä huollettavinaan. He kuvasivat muita dyykkareita tyypilliseltä habitukseltaan *aktivistihipeiksi*, *punkkareiksi* tai *marttahenkisiksi mummoiksi*.

Roskalavoilla dyykkareiden sosioekonominen sekä ikähaitari olivat heidän mukaansa laajempia kuin roskiksesta ruokaansa etsivillä. Kaikki roskalavoilla ohi kulkiessaan pistäytyvät eivät välttämättä edes identifioi itseään dyykkareiksi. Aktiivisissa roskalavadyykkaajissa haastateltavani olivat törmänneet myös ihmisiin, jotka saivat osan elannostaan dyykkauksesta kulkemalla lavalta toiselle pakettiautolla, korjaamalla löytöjä kuntoon sekä myymällä näitä osto- ja myyntiliikkeisiin.

Vaikka haastatellut dyykkarit puhuivat mielellään siitä, kuinka paljon roskiksilta löytää syömäkelpoista ruokaa, joka on useimmiten vieläpä helposti puhdistettavissa, oli dyykkaus heidän mielestään toisinaan myös sotkuista, haisevaa ja hieman ällöttävää puuhaa. Roskiksilta ei myöskään joka kerta löytynyt dyykattavaa heidän ennako-

odotustensa mukaisesti. Syystalvella dyykkausintoa vähensivät puolestaan räntäsade ja kolea ilma. Lisäksi pääsy tuttuun dyykkauspaikkaan saattoi estyä, jos sinne asennettiin yllättäen lukot.

Roskiksille lähteminen sekä dyykkauslöytöjen puhdistaminen kotona iltamyöhällä vaati haastateltaviltani viitseliäisyyttä. Harrastuksen jatkuminen edellytti pääsyn dyykkauspaikoille suhteellisen pienellä vaivalla, joustavat aikataulut sekä tilat dyykkauslöytöjen puhdistamiselle jälkikäteen.

Dyykkausta pidettiin kuitenkin työssäkäyntiä vaivattomampana vaihtoehtona, joka vapautti haastateltavieni aikaa itsensä kehittämiseksi ja kulttuuriprojekteille. Toisaalta kokopäivätyö ja muut arjen kiireet vähensivät käytössä olevaa aikaa ja voimavaroja sekä sitoivat haastateltavani määrättyyn vuorokausirytmiiin. Tällöin dyykkaus jäi usein tauolle. Kun aikaa oli käytettävissä normaalia vähemmän, dyykkarit pelasivat mieluiten varman päälle ja piipahtivat kaupassa ostamassa rahaa vastaan juuri ne ruuat ja tavarat, mitä kokivat tarvitsevansa. Töissä käydessään haastateltavillani oli myös käytettävissä enemmän rahaa kuin työelämän ulkopuolella ollessaan, jolloin motivaatio lähteä dyykkaamaan myöhään illalla oli vähäisempää.

Oikeestaan se [dyykkaus] loppui siihen, kun [lähikauppaketjun] aukioloaika siirtyi 23: een. Ja mun pitää aamulla mennä töihin, ja nykyään mä herään kuuden jälkeen. – – Niin se ei vaan, heh, mun aikataulut ei täsmänny kaupan aukioloaikojen kanssa.
(Laura, 28)

Jos haastateltavani saivat lapsia, he uskoivat silti pystyvänsä jatkamaan dyykkaamista, vaikkeivat siinä tilanteessa lähtisi enää dyykkaamaan iltamyöhällä ainakaan pienten lasten kanssa. Tosin osa haastateltavistani tunsu perheellistyneitä entisiä dyykkareita, joilta retket roskiksille olivat arjen kiireiden ja aikataulujen sekä vakinaiseen palkkatyöhön siirtymisen vuoksi jääneet kokonaan. Kuitenkin haastattelemani *Veera* kävi säännöllisesti taaperonsa

kanssa perhevapaalla ollessaan dyykkaamassa avoimia roskalavoja ja lähikaupan roskiksia päiväsaikaan.

Myös parisuhde voi vähentää motivaatiota dyykata, jos kumppani ei ole innostunut lähtemään mukaan dyykkausretkelle, puhdistamaan löytöjä kotona jälkikäteen tai edes syömään dyykattua ruokaa. Pääsääntöisesti haastattelemani kumppanin kanssa elävät dyykkarit kuitenkin jakoivat yhdessä dyykkausharrastuksen. Cappellinin ja Parsonsin (2013) tutkimuksessa ylijäämän hyödyntäminen aterialla nähtiin yhteiseen hyvään tähtäävänä velvoitteena, mikä vahvistaa samassa taloudessa asuvien yhteenkuuluvuuden tunnetta. Jämien hyödyntäminen liittyy huolenpitoon ja vastuuseen kotitaloudesta, ja siinä onnistuminen tuo ihmisille tyydytyksen tunnetta, kun he omien taitojensa ansiosta säästävät aikaa, rahaa ja ruokaa (Watson et al. 2013).

Lähes kaikki haastateltavani olivat perheettömiä ja siten vapaita lähtemään dyykkausretkelle vaikka keskellä yötä. He työskentelivät tyypillisesti pätäkätöissä ja freelancereina tai opiskelivat täysipäiväisesti. Monet heistä korostivat sitä, etteivät aikoneet tulevaisuudessakaan hankkia vakituista päivätyötä, joka sitoisi liikaa heidän aikataulujaan.

Dyykkaus ja vapaaehtoinen vaatimattomuus olivat haastateltavilleni luontevia elämäntapavalintoja. He olivat tottuneet elämään jo pitkän aikaa pienillä tuloilla, minkä vuoksi äkkirikastuminen tai keskiluokkaistuminen kuulostivat monista hyvin vierailta ajatuksilta. Osa haastateltavistani uskoi oman kulutuksensa tällöin lisääntyvän, mutta toiset vuorostaan ajattelivat varallisuutensa määrästä riippumatta jatkavansa nuukailua.

Dyykkaus ei välttämättä lakkaa kokonaan, mutta muuttaa usein muotoaan yksilön elämäntilanteen vaihtuessa. Kokopäivätyön tai perheellistymisen jälkeen roskien tonkiminen ei todennäköisesti tapahdu enää myöhään illalla lukituissa, vaikeakulkuisissa kohteissa, vaan avoimilla roskiksilla keskellä päivää tai työpäivän päätteeksi.

Omassa tutkimusaineistossani on tosin vain vähän materiaalia dykkareiden elämänvaiheiden muutoksesta, sillä tapasin haastateltaviani dykkauksen merkeissä kerran tai pari melko lyhyen ajanjakson sisällä.

Tosin jo vuoden 2013 aikana useiden haastateltavieni kanssa jälkikäteen käymäni viestinvaihdon tai satunnaisten kohtaamisten yhteydessä kävi ilmi, että heidän dykkaustottumuksissaan oli tapahtunut muutoksia jo melko pian haastattelujen jälkeen perheellistymisen, työssäkäynnin sekä muiden arjen kiireiden vuoksi. Moni heistä mainitsi pitäneensä taukoa dykkauksesta tai ainakin harventaneen dykkausaktiivisuuttaan, joten muutokset voivat tapahtua melko nopeasti ja aktiivisuus vaihdella elämäntilanteittain molempiin suuntiin.

6. Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen roskisdyykkausta arkisena toimintana sekä dykkareiden siihen liittämiä merkityksiä.

Käyttämäni aineiston analyysin ja ilmiöstä tehdyn aikaisemman yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perusteella dykkaus on sitä harrastaville arkista ruuan hankintaa ja urbaania aarteenetsintää, jossa palkintona riskinotolle on rahansäästön lisäksi löytämisen ilo ja yllätyksellisyys. Dyykkausta pyritään usein kontrolloimaan monenlaisin keinoin vetoamalla elintarviketurvallisuuteen ja yksityisomaisuuteen, mitä dykkarit uhmaavat muun muassa kiipeilemällä lukittuihin jätekatoksiin. Dyykkaus merkitsee haastateltavilleni ekologista elämäntapaa sekä poliittista kannanottoa ruokahävikin ja jätteiden suurta määrää kohtaan länsimaisessa elämänmuodossa (ks. Barnard 2011).

Kauppojen ja taloyhtiöiden jäteastioiden tarjonnan runsaus mahdollistaa dykkareille palkkatyöyhteiskunnasta osittain riippumattoman vapaaehtoisesti vaatimattoman elämäntavan. Dyykkarit elävät kulutusyhteiskunnan marginaalissa kapitalismia ja massakulutusta vastustaen, mutta toisaalta hyödyntävät sen jätevirtoja, minkä haastateltavani kokevat ristiriitaiseksi. Dyykkaus on ruohonjuuritason tee-se-itse-aktivismia, jossa yhteisöllisyys ja roskislöytöjen solidaarinen jakaminen ovat vahvasti läsnä. Gelderin (2007) määritelmän perusteella dyykkausta ja freeganismia voi pitää alakulttuurina.

Toiseksi tutkin sitä prosessia, jossa dykkarit haastavat elämäntavallaan länsimaisen kulutusyhteiskunnan normit ottamalla jätteiksi luokitellut tavarat uudelleen käyttöön. Dyykkarit kyseenalaistavat toiminnallaan douglasilaisittain sosiaaliset normit puhtaudesta ja liasta. He korostavat omiin aisteihin luottamista ja yksilönvastuuta ruuan ja esineiden käyttökelpoisuutta arvioitaessa.

Dyykkarit luovat jätteille uuden arvon muuntamalla ne käyttökelpoisiksi esineiksi ja ruuiksi, kun he karsivat ja käsittelevät roskiksesta tekemänsä löydöt dykkkausretken aikana sekä sen jälkeen. Dyykatuista elintarvikkeista laitetaan ruokaa ja tavarat päätyvät arkikäyttöön revaluaation jälkeen. Tämä on osoitus siitä, tavarat ja elintarvikkeet eivät roskikseen heitettyinä automaattisesti saa pysyvää sosiaalista leimaa arvottomina roskina tai saastaisina jätteinä, vaan ne voivat liikkua kategorisesti myös toiseen suuntaan ja saada dykkkareiden käsittelyssä uuden elämän.

Valkonen ja kumppanit (2019, 141) ehdottavat, että dykkkauksen ja hävikkiruokaravintoloiden kaltaiset käytännöt voisivat toimia uudenaikaisina ja vaihtoehtoisina arvoa luovina tapoina elää yhdessä jätteiden kanssa luonnonvaroiltaan rajallisella planeetalla. Kinnunen (2017, 197) esittää, että myös jätteet tulisi käsitellä arkisina hoivanaiheina. Näin jätteitä ei kokonaan suljettaisi pois sosiaalisen elämän piiristä, jonka keskeinen osa ylijäämä on myös kiertotalouden aikakaudella. Dykkkauslöytöjen arvon vaalimiseen liittyy olennaisesti niiden sattumanvaraisuus ja ajatus lahjasta, kuten *Hanna*, 28, seuraavassa sitaatissa kuvailee suhdetta roskiksesta kaivamiinsa aarteisiin:

– – Kyllä tavarat, ja just ruokakin, niin mä arvostan eri lailla sitä, että mä oon nimenomaan saanut ja löytänyt sen, niin se on enemmän semmonen itsestä riippumaton kuin se, että jos mä oon jotakin kaupasta ostanut, sillä voinhan mä nyt ostaa mitä vaan sieltä. Mut sitten, jos mä oon vaikka löytänyt sitruunan roskiksesta, niin voin olla silleen, että ihan mieletöntä, juuri sitruunan löysin! En esimerkiksi jotain muuta.

Tämän pro gradun keskiössä ovat kaupunkilaiset nuoret aikuiset, jotka eivät edusta koko dykkkareiden joukkoa. He ovat kuitenkin tutkimuskysymysteni kannalta kaikkein kiinnostavin dykkkareiden ryhmä, koska he tietoisesti ja näkyvästi kyseenalaistavat sen, millaista elämäntapaa pidetään yhteiskunnassamme hyväksyttävänä. Vaikka useat haastateltavani tuovat esiin myös taloudelliset motiivit

toiminnalleen, ja monet heistä ovat aloittaneet dyykkauksen vaikeassa taloudellisessa tilanteessa, ei rahansäästö ole heille ensisijainen toiminnan motiivi. Sen sijaan heidän puheissaan korostuvat eettiset ja ekologiset arvot. Tosin he tulevat dyykkauksen avulla toimeen vähällä rahalla ilman, että heidän tarvitsisi elää askeettisesti.

Haastateltavani kertovat törmänneensä roskiksilla toisinaan myös asunnottomiin ja liikkuvaan väestöön, joten todennäköisesti myös taloudellisesta välttämättömyydestä dyykkaavia on Suomessa jonkin verran. Tämä on kuitenkin kokonaan toisen tutkimuksen aihe, joka sijoittuu sosiaalista eriarvoisuutta tarkastelevan köyhyystutkimuksen sekä yhteiskuntatieteelliseen jätetutkimuksen välimaastoon. Olisi kiinnostavaa tutkia tarkemmin esimerkiksi heidän suhdettaan kulutusyhteiskunnan ylijäämään ja sen hyödyntämiseen perustarpeiden turvaamisessa hyvinvointiyhteiskunnan turvaverkkojen ulkopuolella.

Tämän tutkielman aineistonkeruuta varten tehtyä kenttätöitä intensiivisemmällä ja pitkäkestoisemmalla etnografisella havainnoinnilla voisi luultavasti tavoittaa laajemman joukon erikäisiä ja erilaisissa yhteiskunnallisissa asemissa olevia dyykkareita. Tällöin olisi mahdollista selvittää tarkemmin sitä, kuinka dyykkaus muuttaa muotoaan eri elämäntilanteissa muun muassa iän sekä taloudellisen, työ- ja perhetilanteen vaihdellessa, ja millaisia merkityksiä dyykkarit liittävät toimintaansa eri elämänvaiheissa.

Tutkielmassa käyttämäni aineisto on kerätty 2010-luvun alkupuolen Helsingissä. Lähes vuosikymmenen aikana on tapahtunut jonkin verran muutoksia ruoka- ja kulutustrendeissä. Haastattelemani *Linda*, 24, pohti vuonna 2011, voisiko dyykattu tai kauppojen hävikkiruoka nousta luomuruokaa vastaavaksi muoti-ilmiöksi. Dyykkaus vaikuttaa säilyneen edelleen vaihtoehtokulttuurina, mutta 2010-luvun aikana kauppoihin on tullut myyntiin käyriä kurkkuja, uusia hävikkiruuista valmistettuja elintarvikkeita sekä lisää eräpäivänsä pian ohittavia alennustuotteita. On myös perustettu hävikkiruokaravintoloita ja

mobiilisovelluksia hävikkiruuan myyntiin. Lisäksi ruokahävikin vähentämiseksi järjestetään säännöllisesti kuluttajakampanjoita, uusiomateriaaleista valmistetut tuotteet kiinnostavat kuluttajia, ja käytettyä tavaraa myydään sekä lahjoitetaan eteenpäin kiihtyvällä tahdilla niin kirpputoreilla, tavaravaihtotapahtumissa, käytetyn tavarankaupoissa kuin internetin kauppapaikoillakin.

Kiinnostava avoimeksi jäävä kysymys on, kuinka paljon suomalaisissa ruokakaupoissa riittää nykyään dyykattavaa, vai pyritäänkö hävikistä tehokkaasti eroon sisäänoston optimoinnin, hyväntekeväisyyden, alennustuotteiden ja kiertotalouden avulla. Jos hävikkiä ehkäistään ja hyödynnetään nykyistä tehokkaammin kauppojen arkikäytännöissä EU:n jätehierarkian mukaisesti, ovat haastatteleman dyykkareiden poliittiset tavoitteet osittain menneet läpi yhteiskunnassamme.

Todennäköisesti dyykkaus on säilynyt ilmiönä reilussa seitsemässä vuodessa perusteiltaan samanlaisena, mutta avoimien roskalavojen dyykkaus näyttää sen jälkeen valtavirtaistuneen entisestään sosiaalisen median roskalava-aiheisten keskustelu-ryhmien yleistyttyä. On mahdollista, että kauppojen roskikset on nykyään yhä useammin sijoitettu lukittuihin ja valvottuihin tiloihin pois dyykkareiden ulottuvilta, vaikka ylijäämää riittäisikin niissä dyykattavaksi. Myös haastateltavani puhuivat roskiksille pääsyn ajallisesta vaihtelusta aineistonkeruun aikana. Lisäksi kauppojen yhä pidemmät aukioloajat rajoittanevat dyykkausta lukituissa kohteissa, eikä dyykkaus keskellä yötä sovellu esimerkiksi pikkulapsiperheille tai kokopäivätyössä käyville. Tällöin dyykkaustottumukset muokkautuvat tai harrastus jää kokonaan yksilön elämäntilanteen muuttuessa.

Lähteet

Kirjallisuus

- Barnard, Alex V. (2011): 'Waving the banana' at capitalism: Political theater and social movement strategy among New York's 'freegan' dumpster divers. *Ethnography*, 12. 419–444.
- Barnard, Alex V. (2016): Making the City “Second Nature”: Freegan “Dumpster Divers” and the Materiality of Morality. *American Journal of Sociology*, 121(4). 1017–1050.
- Bauman, Zygmunt (2001). Consuming Life. *Journal of Consumer Culture*, 1(1). 9–29.
- Black, Rachel E. 2007: Eating garbage: Socially marginal food provisioning practices. Teoksessa MacClancy, J., Henry, J. & Macbeth, H. (eds.): *Consuming the inedible: Neglected dimensions of food choice*. Oxford: Berghahn. 141–50.
- Cappellini Benedetta & Parsons Elizabeth 2013: Practicing thrift at dinnertime. *The Sociological Review*, 60(S2). 121–134.
- Clark, Dylan (2004): The raw and the rotten: Punk cuisine. *Ethnology*, 43(1). 19–31.
- Douglas, Mary (2000): *Puhtaus ja vaara: ritualistisen rajanvedon analyysi*. Suomentaneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Vastapaino (alkup. 1966); Tampere.
- Edwards Ferne & Mercer Dave (2013): Food waste in Australia: the freegan response. *The Sociological Review*, 60(S2). 174–191.
- Etzioni, Amitai, The Post Affluent Society (2004). *Review of Social Economy*, 62(3). 407–420.
- Evans, David (2012): Beyond the Throwaway Society: Ordinary Domestic Practice and a Sociological Approach to Household Food Waste. *Sociology*, 46(1), 41–56.
- Evans, David, Campbell, Hugh & Murgott, Anne (2013): A brief pre-history of food waste and the social sciences. *The Sociological Review*, 60(S2), 5–26.
- Ferrell, Jeff 2005: *Empire of Scrounge: Inside the Urban Underground of Dumpster Diving, Trash Picking, and Street Scavenging (Alternative Criminology)*. New York University Press, New York and London.
- Gelder, Ken (2007): *Subcultures. Cultural histories and social practice*. Routledge.
- Giles, David B. 2014: The Anatomy of a Dumpster: Abject Capital and the Looking Glass of Value. *Social Text*, 32(1118): 93–113.

- Gille, Zsuzsa. (2012). From Risk to Waste: Global Food Waste Regimes. *The Sociological Review*, 60(S2), 27–46.
- Gobo, Giampietro (2008): *Introducing Qualitative Methods: Doing ethnography*. London: SAGE Publications Ltd.
- Gregson, Nicky, Metcalfe, Alan, & Crewe, Louise (2007). Moving Things along: The Conduits and Practices of Divestment in Consumption. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32(2), new series. 187–200.
- Grigsby, Mary 2004. *Buying time and getting by: The voluntary simplicity movement*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Hammersley, Martyn & Atkinson Paul (2007): *Ethnography. Principles in Practice. Third edition*. London and New York: Routledge.
- Hawkins, Gay (2012), The performativity of food packaging: market devices, waste crisis and recycling. *The Sociological Review* (60): 66–83.
- Hetherington, Kevin (2004): Secondhandedness: consumption, disposal, and absent presence. *Environment and Planning D: Society and Space*, 22. 157–173.
- Huttunen, Laura & Homanen, Riikka (2017): Etnografinen haastattelu. Teoksessa Aho, Anna Liisa, Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvaori, Johanna. (toim.): *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino. 106–125.
- Kinnunen, Veera (2017): *Tavarat tiellä. Sosiologinen tutkimus esinesuhteista muutossa*. Rovaniemi: Lapland University Press.
- Lehtonen, Turo-Kimmo & Pyyhtinen, Olli 2015: Roskisdyykkauksen objektit ja elämänmuodon rajat. *Niin & näin*, 2/2015: 33–37.
- Metcalfe, Alan, Riley, Mark, Barr, Stewart, Tudor, Terry, Robinson, Guy & Guilbert, Steve (2012): Food waste bins: bridging infrastructures and practices. *The Sociological Review*, 60. 135–155.
- Milne, Richard (2012). Arbiters of Waste: Date Labels, the Consumer and Knowing Good, Safe Food. *The Sociological Review*, 60(2). 84–101.
- O’Brien, Martin (2013a): Consumers, Waste and the ‘Throwaway Society’ Thesis: Some Observations on the Evidence. *International Journal of Applied Sociology*, 3(2). 19–27.
- O’Brien, Martin (2013b): A ‘lasting transformation’ of capitalist surplus: from food stocks to feedstocks. *The Sociological Review*, 60(S2). 192–211.
- Packard, Vance (1971). *The Waste makers*. Harmondsworth, England: Penguin Books (alkup. 1960).
- Rantala, Jenni (2006): *Roskiksesta ruokapöytään - tutkimus roskisdyykkaajien elämänpolitiikasta*. Kuluttajaekonomian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Maa- ja metsätaloustieteellinen tiedekunta.

Savolainen, Merja (2003): *Takapihan erikoistarjous – Ruoan dyykkauksen etnografiaa*. Kulttuuriantropologian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Humanistinen tiedekunta.

Thompson, Michael, k. & Reno, Joshua O. (2017). *Rubbish theory: The creation and destruction of value* (2nd revised edition.). London, United Kingdom: Pluto Press.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valkonen, Jarno, Pyyhtinen, Olli, Lehtonen, Turo-Kimmo, Kinnunen, Veera & Huilaja, Heikki (2019). *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan: Aineellisen ylijäämän kanssa eläminen*. Tampere: Vastapaino.

Watson, Matt & Meah, Angela (2013): Food, waste and safety: negotiating conflicting social anxieties into the practices of domestic provisioning. *The Sociological Review*, 60(S2), 102–120.

Muut lähteet

Dyykkarit.net. Haettu 29.11.2011 verkko-osoitteesta <http://www.dyykkarit.net>. Verkko-osoite lakkautettu.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2018/851, annettu 30 päivänä toukokuuta 2018, jätteistä annetun direktiivin 2008/98/EY muuttamisesta. Haettu 5.5.2020 verkko-osoitteesta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32018L0851>.

Facebook: "Dyykkaus". Haettu 14.5.2020 verkko-osoitteesta <https://www.facebook.com/groups/6075608332/>.

Facebook: "Roskalava HKI". Haettu 14.5.2020 verkko-osoitteesta <https://www.facebook.com/groups/roskalava.helsinki/>.

IPCC (2019): *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. In press.

Pew Research Center (2/2019). "Climate Change Still Seen as the Top Global Threat, but Cyberattacks a Rising Concern." Haettu 11.5.2020 verkko-osoitteesta <https://www.pewresearch.org/global/2019/02/10/climate-change-still-seen-as-the-top-global-threat-but-cyberattacks-a-rising-concern/>.

Punk in Finland: "Dyykkaus". Haettu 14.5.2020 verkko-osoitteesta <https://www.punkinfinland.net/forum/viewtopic.php?f=4&t=131&start=390>.

Päivittäistavarakauppa ry (3.9.2018): "Kaupan ruokahävikin hallinta myymälöissä". Haettu 6.5.2020 verkko-osoitteesta:
https://www.ptv.fi/fileadmin/user_upload/tiedostot/Suosituksien_ja_Ohjeet/Elintarvikkeet/PTY-suositus_Havikin_hallinta_2018.pdf.

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2018): Jätetilasto [verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 9.5.2020 verkko-osoitteesta <http://www.stat.fi/til/jate/>.

Tieto & Trendit (8.9.2016). "Riittävätkö rahat? – arviointi vaatii kulutustutkimusta". Haettu 16.5.2020 verkko-osoitteesta
<http://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2016/riittavatko-rah-at-arviointiin-tarvitaan-kulutustutkimusta/>.

YLE Uutiset (26.6.2019). "Maailman vuotuinen ylikulutuspäivä jälleen ennätysaikaisin – Suomen kulutus yli keskiarvon." Haettu 5.5.2020 verkko-osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10848628>.

Liitteet

LIITE 1: Haastattelurunko

LIITE 2: Koodipuu

LIITE 1: Haastattelurunko

1. Milloin dyykkasit ensimmäisen kerran?
2. Nykyhetki: Kuinka usein käyt dyykkaamassa?
3. Dyykkaatko yleensä yksin vai muiden ihmisten seurassa? Keiden?
4. Millaisissa paikoissa käyt yleensä dyykkaamassa?
5. Millaisia tavaroita tai elintarvikkeita etsit roskiksista?
6. Millaiset tavarat ja ruoat kelpaavat mielestäsi dyykattavaksi?
 - Entä millaisia tavaroita/ruokia et taas halua poimia roskiksista?
 - Liittyykö dyykattavan löytämiseen joskus epävarmuutta?
 - Oletko joskus yksittäisen tavarän suhteen epävarma siitä, pitäisikö se ottaa mukaan tai ei?
7. Miten suunnittelet ja valmistelet dyykkausretkesi?
 - Miten varustaudut?
 - Mitkä tekijät mielestäsi vaikuttavat tähän?
 - Kuinka helposti koet pääseväsi dyykkauspaikoille?
 - Mitä erityistä taitamista dyykkaus edellyttää?
8. Kuinka helposti mielestäsi löydät tavaroita/ ruokaa paikoista, joissa yleensä dyykkaat?
 - Kerro jostakin onnistuneesta dyykkausretkestäsi
 - Millä tavalla se on ollut onnistunut/ mitkä tekijät vaikuttaneet?
9. Miten toimit dyykkausretken jälkeen?
 - Tavaroiden käsittely ja lajittelu?
 - Kerro, millaiseen käyttöön dyykkauslöytösi menevät

10. Mistä muualta hankit ruokasi ja muut tavarasi?

- Ja millä tavalla?
- Mihin käytät dykkauksessa säästyneet rahat?

11. Millaiset syyt mielestäsi vaikuttavat siihen, että dykkaat tavaroita/ruokaa?

- Mitkä asiat vaikuttivat päätökseesi alkaa dykata?
- Mitä dykkaus sinulle merkitsee?

12. Mitä ajattelet siitä, että kaupoissa ja kotitalouksissa heitetään (paljon) ruokaa ja tavaroita roskikseen?

- Miten roskikseen heitettyt tavarat ja ruoat pitäisi mielestäsi hyödyntää?
- Mitä muita ratkaisuehdotuksia tavaraylijäämän/jätteiden syntymisen ehkäisyyn?

13. Keitä kohtaat dykkausreissulla?

- Miten suhtaudut ohikulkijoihin?
- Miten he suhtautuvat sinuun?
- Keitä välttelet?
- Oletko kohdannut muita dykkareita? Miten kuvailisit heitä?

14. Entä oletko kohdannut joitakin ongelmia jätteiden omistajien, poliisin, vartijoiden tai ohikulkijoiden kanssa?

- Jos olet, niin millaisia?

15. Miten koet muiden ihmisten suhtautuvan dykkaukseesi?

- Mistä arvelet tämän johtuvan?
- Lähipiirin suhtautuminen? (perhe, ystävät)

LIITE 2: Koodipuu aineiston sisällönanalyysiin

Elämänvaiheet_esteet	9
Vaivannäkö_jaksaminen	23
Aukioloajat	12
Perhe_parisuhde	12
Työssakaynti	16
Normit_revaluaatio	0
Kaverit_asenteet	7
Muiden_asenteet	27
Häpeä	6
Sukulaiset_asenteet	8
Kierrätys_uusiokäyttö	17
Sailöminen_pakastaminen	9
Pakkausteknologia	11
Riskinotto	6
Eräpäivä_pilaantuminen	26
Aistit	6
Puhdistaminen_revaluaatio	19
Normit	11
Puhtaus	14
Jäte	10
Lika	7
Kontrolli	16
Fyysiset_esteet	23
Kiipeily	5
Vartijat_poliisi	8
Kauppiaat_myyjät	25
Jätehuolto	6
Omistussuhteet	8
Arvoesineet	1
Avoin pääsy	16
Piilossa	12
Kulutustottumukset	0
Lahja-/jakamistalous	8
Kulutuskulttuuri	24
Kaupan käytännöt	29
Länsimainen_elämänmuoto	4
Sukupolvierot	3
Ruokavalio	14
Mitä_ostaa_kuluttaa	26
Mitä_ei_dyykkaa	16
Mitä_dyykkaa	40
Kentällä	0
Dyykauskohteet	0
Roskalavat	16
Taloyhtion_roskis	6
Kaupan_roskis	29

		Niukkuus	12
		Dyykkilöydöt	27
		Kausivaihtelu	8
		Runsaus	36
		Yllätyksellisyys	27
		Työnjako	7
		Tietotaito	29
		Valikointi	24
		Sotkeminen	3
		Siisteys	5
		Ennustettavuus	12
		Rutiinit	34
		Vinkit	8
		Dyykkaus_ulkomailla	17
		Muut_dyykkarit	32
		Habitus_dyykkarit	10
		Dyykkauksen_jalkeen	16
		Ruoanlaitto	13
		Dyykkauksen_aikana	21
		Ennen_dyykkausta	6
		Varustautuminen	23
		Merkitykset	1
		Taloudelliset_syyt	27
		Aktivismi_alakulttuuri	11
		Vapaaehtoinen_vaatimattomuus	6
		Riippumattomuus	3
		Yhteisöllisyys	10
		Lahja/jakaminen	24
		Arvot_dyykkarit	16
		Ympäristösyyt	16
		Yhdessäolo	22